

# **SAAKO TÄLLE EDES NAURAA?**

**Keskustelunanalyttinen tapaustutkimus monitulkintaisen naurun  
vuorovaikutuksellisista funktioista pariterapiassa.**

Asta Sandbacka  
Metta Torvinen  
Pro gradu -tutkielma  
Psykologian laitos  
Jyväskylän yliopisto  
Elokuu 2014

## TIIVISTELMÄ

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Psykologian laitos

SANDBACKA, ASTA JA TORVINEN, METTA: Saako tälle edes nauraa?  
Keskustelunanalyttinen tapaustutkimus monitulkintaisen naurun vuorovaikutuksellisista funktioista pariterapiassa.

Pro gradu -tutkielma, 61 s., 1 liites.

Ohjaaja: Virpi-Liisa Kykyri

Psykologia

Elokuu 2014

---

Tämä pro gradu -tutkielma tarkasteli laadullisesti monitulkintaisen naurun vuorovaikutuksellisia funktioita pariterapia-aineistossa. Tutkielman teoreettinen viitekehys on sosiaalisessa konstruktionismissa ja diskursiivisessa psykologiassa, ja menetelmänä käytettiin keskustelunanalyysia. Tutkimus on osa Jyväskylän yliopiston Relationaalinen mieli -tutkimushanketta. Aineisto koostuu kolmesta Jyväskylän yliopiston opetus- ja tutkimuslinikalla videoidusta terapia-istunnoista joissa on läsnä pariskunta ja kaksi terapeuttia, sekä istunnoista tehdyistä litteroinneista. Tutkimus keskittyy erityisesti asiakkaiden nauruun, koska aiempaa keskustelunanalyttistä tutkimusta asiakkaiden naurusta psykoterapiakontekstissa on hyvin vähän.

Psykologiassa naurua on tulkittu usein allianssin eli terapeutin yhteistyösuhteen rakentumisen näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa havaittiin kuitenkin naurutilanteiden olevan usein huomattavasti monisyisempiä ja jopa ristiriitaisia. Aineistossa monitulkintaisen naurun havaittiin liittyvän kasvojen suojeluun ja etäisyyden ottoon, erimielisyyksien ja odotuksenvastaisten puheenvuorojen ilmaisemiseen sekä puheenvuorojen antamiseen ja ottamiseen. Pariterapiatilanteen institutionaalisuus näkyy naurujen organisoinnissa. Monitulkintaisuus rakentui tutkituissa vuorovaikutustilanteissa muun muassa arkaluontoisuuden ilmaisemisen, ilmeiden ja eleiden sekä itse naurun kautta. Kaikki tämän tutkimuksen tulokset vahvistavat aiemman naurututkimuksen

havaintoa siitä, että nauru on vuorovaikutuksessa tarkoin organisoitu ja monivivahteinen väline. Tutkimus rikastaa aiempaa tutkimustietoa naurusta muun muassa osoittamalla miten moninaisesti asiakkaiden nauru liittyy monenvälisessä vuorovaikutustilanteessa kasvojen suojeluun sekä puhetekojen hienosäätöön, ja miten nämä kietoutuvat tilanteen institutionaalisuuteen.

Avainsanat: Keskusteluanalyysi, vuorovaikutus, tapaustutkimus, nauru, kasvojen suojelu, institutionaalinen vuorovaikutus

## SUMMARY

This Master's thesis was a qualitative study about the interactional functions of ambiguous laughter in couples therapy. The framework of the study lies in social constructionism and discursive psychology, and the method used is conversation analysis (CA). This study is a part of the research project Relational Mind, conducted at the Psychology department within the University of Jyväskylä. The material consists of three videotaped therapy sessions held at the Psychotherapy Training and Research Centre. The sessions were also transcribed according to the CA method. The participants of the sessions are one middle-aged couple and two therapists. The study concentrates on the laughter of the clients, as there are few previous studies about the laughter of clients in the context of psychotherapy.

In psychology laughter has often been interpreted via the construction of therapeutic alliance. In this study it was found however that the situations involving laughter are much more complex and even contradictory. The ambiguous laughter in this study was found to be entwined with facework, creating distance, expressing disagreements and dispreferred adjacency pairs as well as giving and taking the floor. The institutional nature of couples therapy was also visible in how laughter was organized in speech.

The ambiguity in the interactional situations in this study was constructed via expressing the delicateness of the subject, facial expressions, gestures and laughter. The results confirm the assumption of previous laughter studies: laughter is a highly organized medium and rich in nuances. This study enriches previous knowledge about laughter by showing how diversely the laughter of the clients is connected with facework and with fine adjusting speech acts in multilateral interactional settings, and how all this is entwined in the institutional nature of psychotherapy.

Keywords: Conversation analysis (CA), interaction, case study, laughter, facework, institutional interaction

## SISÄLLYS

1. JOHDANTO .....	1
1.1. Nauruteoriat .....	2
1.2. Naurun tutkimus.....	4
1.3. Institutionaaliset tilanteet ja vuorovaikutus.....	12
1.4. Kasvojen suojelu .....	13
1.5. Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset .....	16
2. METODIT JA AINEISTO .....	16
2.1. Aineisto.....	16
2.2. Terapiatapaus ja osallistujat.....	18
2.3. Tutkimusmenetelmät .....	18
2.4. Analyysin eteneminen .....	22
3. TULOKSET .....	24
3.1. Nauru osana arkaluontoisten teemojen käsittelyä.....	25
3.2. Nauru erimielisyyttä ja preferoimatonta jälkijäsentä ilmaisevassa puheenvuoroissa .....	36
3.3. Nauru puhetilän rajaamisen yhteydessä .....	45
4. POHDINTA .....	50
LÄHTEET .....	58
LIITE 1 .....	62

# 1. JOHDANTO

*Kenties tiedän parhaimmin, miksi vain ihminen taitaa naurun: ainoastaan ihminen kärsii niin syvästi, että hänen on ollut pakko keksiä nauru.* (Nietzsche, 1968, s. 56)

Monimuotoisena ilmiönä nauru on kiinnostanut psykologian alan tutkijoita jo Freudista lähtien. Nauru on tutkimuksissa liitetty niin komiikkaan, huumoriin, sopeutumiseen, liittymiseen kuin aggressioonkin. Naurua on tutkittu teoriatasolla, sekä vuorovaikutuksen tasolla luonnollisissa ja institutionaalisissa tilanteissa. Nauru on vähitellen alettu ymmärtää yhtä järjestäytyneeksi ja rikkaaksi osaksi vuorovaikutusta kuin puhe, katseet, eleet ja ilmeet. Näin ollen nauru ei aina ole vain spontaania reaktiota hauskana pidettyyn asiaan. Myös terapiassa nauretaan, vaikka terapiatilanne on harvoin koominen tai hauska tilaisuus. Terapiatilanteiden naurua on tutkittu allianssin eli terapeutin yhteistyösuhteen ja sopeutumisen näkökulmasta, mutta naurulla on näissä tilanteissa myös muita tehtäviä. Tässä tutkimuksessa keskityttiin sellaisiin terapiatilanteisiin, joissa erityisesti asiakkaiden naurujen funktiot eivät ole yksiselitteisiä. Terapeutin voi olla haasteellista suhtautua asiakkaan monitulkintaiseen nauruun terapiatilanteissa. Tutkimus pyrkii avaamaan näitä monimutkaisia tilanteita ja tekemään niistä helpommin lähestyttäviä. Tutkimus keskittyy siis terapiaprosessin sijaan tilanteisen vuorovaikutuksen tasoon.

Tämä pro gradu -tutkielma on tapaustutkimus, joka käsittelee ääneen kuultavissa olevan monitulkintaisen naurun vuorovaikutuksellisia funktioita pariterapia-aineistossa. Tutkimus on osa Suomen Akatemian Ihmisen mieli (MIND) -tutkimusohjelmaan kuuluvaa Jyväskylän yliopiston Relationaalinen mieli -tutkimushanketta. Tutkimus on laadullinen, ja menetelmänä käytetään keskusteluanalyysia. Tutkimuksen teoreettiset viitekehykset ovat sosiaalisessa konstruktionismissa ja diskursiivisessa psykologiassa. Sosiaalisella konstruktionismilla tarkoitetaan useita viitekehyksiä, joita yhdistää näkemys todellisuuden sosiaalisesta ja kielellisestä rakentumisesta (Burr, 2003). Myös diskursiivinen psykologia hahmottaa kielen tilana, jossa kaikki ilmiöt ja muutokset tapahtuvat (Kurri, 2005). Kielen ei siis ajatella olevan väline, joka heijastaa esimerkiksi ihmisen mielentiloja tai ongelmia, vaan näiden ilmiöiden katsotaan rakentuvan

kielellisesti tuotetussa sosiaalisessa ympäristössä. Diskursiivinen psykologia ei siis pyri kurkottamaan ihmisen oletettuun mieleen kielen takana. Diskursiivinen psykologia ei kuitenkaan kiellä ”kielenulkoisten” kokemusten tai tuntemuksien olemassaoloa, vaan suuntauksessa katsotaan, että tullakseen havaituksi ja ymmärretyksi nämä ilmiöt ottavat erilaisia diskursiivisia muotoja (Kurri, 2005).

### **1.1. Nauruteoriat**

Morreallin (1983) mukaan naurun teoriat eroavat esimerkiksi pelkoteorioista siten, ettei naurun perusolemuksesta olla yksimielisiä. Toiset teoreetikot laskevat naurun emootioiden joukkoon, toisten mukaan taas naurua ei voi supistaa emootioksi vaan se on pikemminkin käyttäytymisen muoto. Nauru vaikuttaisi kuitenkin olevan moniulotteisempaa käyttäytymistä kuin vaikkapa yskiminen. Seuraavaksi esitellään alan kirjallisuudessa usein toistuvat kolme yleisintä teoriaa, joilla naurun mekanisme on pyritty kuvaamaan.

Vanhin tunnettu nauruteoria on ylemmyysteoria, josta on useita muotoiluja läpi aikojen (Morreall, 1983). Ylemmyysteoriassa naurun ajatellaan olevan osoitus naurajan ylemmydentunteista naurun kohdetta kohtaan. Nauru voi siis pohjimmiltaan olla pahansuopaa. Ylemmyysteoria selittää itselle nauramisen siten, että nauraja tuntee ylemmydentunnetta mennyttä itseään kohtaan. Ylemmyysteoriaa on pyritty todistamaan evoluutiopsykologisesti. Tällöin naurun on ajateltu kehittyneen alkukantaisista voiton kiljahduksista (Glenn, 2003) tai hampaiden paljastamisesta uhkauksena (Morreall, 1983).

Ylemmyysteoria oli pitkään yleisin ja eniten kannatusta saanut nauruteoria. Se vaikuttaisi kuitenkin kattavan vain tietyntyyppiset naurut, sillä on suhteellisen helppoa keksiä vastaesimerkkejä nauruista jotka eivät näytä liittyvän naurajan ylemmydentuntoon (esimerkiksi nauru reaktiona kutitukseen tai sanaleikkeihin). Ylemmyysteoriassa naurua näytetään pitävän pikemminkin emootioihin kuin käyttäytymiseen liittyvänä.

Inkongruenssiteoriassa nauru nähdään kognitiivisempänä toimintana. Sen mukaan naurussa on kyse yllättävien tai keskenään epäsovivien elementtien havaitsemisesta (Morreall, 1983). Tavallaan sekä ylemmyysteoriassa että inkongruenssiteoriassa on kyse kontrastin tunnistamisesta, mutta edellisessä kontrasti rajoitetaan siihen miten nauraja arvioi oman arvonsa kontrastissa jonkun toisen arvoon. Inkongruenssiteorian mukaan naurua kirvoittavat tilanteet, joissa totutut kaavat eivät pädekään vaan jotain yllättävää tapahtuu. Inkongruenssiteoria vaikuttaisi kattavan melko hyvin erilaiset koomiset naurut. Komiikan ulkopuoliset naurut jäävät kuitenkin teorian ulkopuolelle.

Kolmas tunnettu nauruteoria on huojennusteoria. Siitä on useita eri muotoiluja, mutta niille yhteistä on se että nauru nähdään jonkinlaisena fysiologisena hermostuksen purkukeinona (Morreall, 1983). Huojennusteoriassa on toisinaan myös käsitetty nauru vain hermostuneisuuden purkamisena. Toisaalta nauru voi olla myös seurausta siitä, että jokin uhka häviää ja tästä seuraa huojennusta (Glenn, 2003). Huojennusteoriassa keskitytään siis pikemminkin biologiaan, kun ylemmysteoria taas on emootiokeskeisempi ja inkongruenssiteoria kognitiivisempi teoria (Morreall, 1983). Koska lähestymistavat eroavat toisistaan huomattavasti, teorioita ei voida suoranaisesti pitää kilpailevina.

Yksi tunnetuimpia huojennusteoreetikoita oli Sigmund Freud. Freudin mukaan merkittävä osa ihmisen psyykkisestä energiasta kuluu inhibitioiden ylläpitämiseen (Freud, 1983). Seksuaalisten ja vihamielisten ajatusten tukahduttaminen johtavat hermostusta purkavaan nauruun aggressiivisia tai seksuaalisia vitsejä kuultaessa. Freud erottaa kolme erilaista naurutilannetta: vitsit, komiikan ja huumorin. Kaikissa näissä on kyse tukahdutetuista tunteista, mutta niitä yhdistää Freudin mukaan se että kussakin pyritään naurun avulla säästämään psyykkistä energiaa erityisellä mekanismilla. Huojennusteoria ei vaikuttaisi kattavan niitä tilanteita, joissa vitsi johtaa täysin odotettavissa olevaan huipennukseen, ja jolle nauramiseen ei liity mitään epäsovivia tunteita. Morreall puolestaan pyrki yhdistämään ylemmyys- ja huojennusteorian inkongruenssiteoriaan (Glenn, 2003). Morreallin mukaan naurussa on lopulta kyse positiivisesta psykologisesta muutoksesta. Teoria kuitenkin sulkee ulos esimerkiksi hermostuneet ja ilkeät naurut.

Holtin (2011) katsauksesta selviää että naurun empiirisissä tutkimuksissa on havaittu, ettei naurun ja huumorin välillä ole mitään suoraa vastaavuussuhdetta. Suurin osa keskusteluissa esiintyvistä nauruista esiintyy irrallaan huumorista. Glenn (2003) puolestaan on todennut, että lähes mikä tahansa toteamus voi tietyssä kontekstissa kirvoittaa naurua. Siten on mahdotonta kehittää yksiselitteisen pätevää selitystä sille, miksi ihmiset nauravat. Holtin (2011) mukaan tulisikin siirtyä tutkimaan naurun syyn sijaan sitä, millaisia toimintoja naurulla kulloinkin tuotetaan. Tämä tutkimus pyrkii tarkastelemaan naurua erityisesti vuorovaikutuksellisenä toimintana, johon nauruteoriat eivät ole keskittyneet.

## **1.2. Naurun tutkimus**

Psykologiassa on tutkittu melko kattavasti naurun biologista ja neurologista puolta. Tutkimuksia on esimerkiksi ihon sähköjohtavuuden yhteydestä nauruihin psykodynaamisessa psykoterapiassa (Marci, Moran & Orr, 2004) ja fMRI:llä mitatuista aivokuoren responsseista erityyppisiin nauruihin (Szameitat ym., 2010). Myös avioparien reaktioita erityyppisiin nauruihin on mitattu useilla fysiologisilla mittareilla (Whalen, 2011), ja on tutkittu johtuuko motorinen inhibitio naurun aikana emotionaalista vai hengitykseen liittyvistä syistä (Overeem ym., 2004). Vaikka nauru on kiistatta myös biologinen ilmiö, se ei vielä kerro siitä miten naurua käytetään vuorovaikutuksessa. Marci, Moran ja Orr (2004) ovat tosin todenneet naurun vuorovaikutuksellisen luonteen myös neuropsykologisessa tutkimuksessaan. Myös keskustelunalyysin keinoin on todistettu että nauru ei ole vain spontaania reagoitua, vaan tarkoin organisoitu vuorovaikutuksen keino jolla tuotetaan erilaisia merkityksiä keskusteluissa (esim. Glenn, 2003; Jefferson, 1979, 1984; Hakulinen, 1998a; Stivers & Sidnell, 2013). Keskustelunalyysissä hyödynnetäänkin tutkimusresurssina kielellisten symbolien ohella myös esimerkiksi taukoja, korjauksia ja nauruja (Hakulinen, 1996).

Naurun organisoimista luonnollisissa puhetilanteissa on keskustelunalyysin keinoin tutkinut muun muassa Jefferson. Hän on ensimmäisten joukossa esittänyt, että naurujen

tarkka litterointi on niiden vuorovaikutuksellisten merkitysten analysoinnin kannalta olennaista (Jefferson, 1979). Hänen mukaansa puhuja voi organisoida naurunsa keskustelussa siten, että nauraa heti oman puheenvuoronsa päätteeksi tai hieman sen jälkeen. Puhuja voi myös antaa vihjeitä naurusta jo puheenvuoron sisällä esimerkiksi nauraen lausutuina sanoja tai naurua enteilevin äännähdyksin (esimerkiksi sisäänhengitys tai kurkun selvittäminen). Jeffersonin mukaan puhuja esittää näillä keinoilla kuulijalleen kutsun nauruun, joka osoittaa, että kuulijan on hyväksyttävää tai jopa odotettavaa nauraa myös.

Kuulija voi joko hyväksyä kutsun vastaamalla naurulla, tai hylätä sen tuottamalla ei-nauravan responsin. Pelkkä vaikeneminen naurua odottavassa vuorovaikutustilanteessa ei Jeffersonin mukaan riitä naurukutsun hylkäämiseen, sillä vastaanottajan hiljaisuus usein kirvoittaa puhujalta lisää naurua, jolla pyritään vahvistamaan jo esitettyä kutsua nauruun. Se, miten ensimmäinen puhuja kohtelee naurukutsun hylkäämistä, riippuu Jeffersonin mukaan siitä, onko tilanteessa yksi kuulija vai useampia. Jos kuulijoita on vain yksi, yhtyy kutsun nauruun esittänyt vakavaan puheeseen pian ei-nauravan responsin jälkeen. Jos kuulijoita on useita, on tilanne monimutkaisempi, sillä potentiaalisesti nauruun liittyviä henkilöitäkin on useampia. Sellaista kuulijan naurua, joka on tuotettu ilman kutsua, Jefferson kutsuu vapaaehtoiseksi nauruksi. Vapaaehtoinen nauru ei kuitenkaan ilmene keskustelun organisoinnin kannalta sattumanvaraisessa kohdassa, vaan tilassa jossa kuulijan on luonnollista käyttää vastaava puheenvuoro (engl. recognition point).

Jefferson (1984) on tutkinut naurujen organisointia myös ongelmista kertomisen yhteydessä. Ongelmapuhetta (engl. troubles-telling) sisältävässä vuorovaikutustilanteessa naurukohtia kohdellaan harvoin kutsuina nauruun. Kun henkilö nauraa kertoessaan ongelmasta, osoittaa hän Jeffersonin mukaan ongelman vastustusta (engl. troubles-resistance). Nauramalla puhuja tuo kuulijalleen ilmi, että ongelmastaan huolimatta hän pärjää ja että hän kykenee suhtautumaan asiaan kevyesti. Puhuja ei siis Jeffersonin mukaan useinkaan tämän kaltaisissa vuorovaikutustilanteissa odota nauravaa vastaanottoa. Kuulijan vakava vastaus ilmentää, että kuulija on tulkinnut puheen ongelmapuheeksi (engl. troubles-receptiveness), ja osoittaa siten empaattista liittymistä. Ongelmista kertomisen yhteydessä voidaan kuitenkin myös nauraa yhdessä jos keskustelu

sivuaa sellaista aihetta joka ei suoraan käsittele ongelmaa, (engl. buffer topic) tai kun puheessa otetaan aikalisä ongelman käsittelyyn.

Naurua ja hymyjä ongelmista puhumisen yhteydessä on tutkittu myös kasvojen mikroilmeitä tarkastelemalla. Esimerkiksi Bänninger-Huber (1992) on havainnut, että terapiassa asiakkaan hymyily palveli itsesäätelyä ongelmista puhumisen yhteydessä. Asiakkaan hymyily ja nauru toimivat keinona luoda yhteinen, resonoiva tila terapeutin kanssa. Jos terapeutti vastasi asiakkaan hymyyn tai nauruun joko hymyllä tai naurulla, auttoi tämä asiakasta ylittämään ongelmista puhumisen myötä ilmenneen häiriön itsesäätelyssä. Jaettu hymy vahvisti asiakkaan autonomian tunnetta. Hymyllä terapeutti viesti samanmielisyyttä asiakkaan kanssa, ja siten tilanne vahvisti asiakkaan kontrollissa olemisen ja turvallisuuden tunnetta. Sen sijaan jos terapeutti ei jakanut asiakkaan hymyä tai naurua, huomio kiinnittyi keskustelussa esiin tulleisiin negatiivisiin tunteisiin ja niitä alettiin mahdollisesti käsitellä.

Jeffersonin teorian pohjalta näkökulmaa naurujen organisointiin ongelmapuheessa ovat laajentaneet muun muassa Potter ja Hepburn (2010). Heidän mukaansa naurun merkitykset ongelmapuheessa ovat moninaisempia kuin Jeffersonin teorian oletus siitä, että naurut ovat osoitus puhujan pärjäävästä, kevyestä ja humoristisesta suhtautumisesta esittämäänsä ongelmaan. Potter ja Hepburn kyseenalaistavat myös Jeffersonin ajatuksen siitä, että kuuliija ei liittyisi puhujaan empaattisesti vastatessaan nauraen kerrottuun ongelmaan nauramalla. Potterin ja Hepburnin mukaan näkemys vastaanotosta on liian yksinkertaistava: naurukohtien kontekstia tulisi analysoida tarkemmin, sillä empaattinen liittyminen saattaa tapahtua jossain muussa kohtaa kuin naurujen kohdalla.

Potter ja Hepburn (2010) keskittyvät tutkimaan sanan sisälle sijoitettuja nauruja keskustelunanalyysin keinoin. Kirjoittajat tekevät eron naurun ja huumorin välille, eivätkä oleta niiden heijastavan toisiaan. Kirjoittajat tutkivat sanan sisälle sijoitettua naurua sanan ulkoisesta naurusta irrallisena ilmiönä; heidän mukaansa naurupartikkelien sijoittamisella on olennainen merkitys vuorovaikutustilanteen kannalta. Sanan sisäisiä naurupartikkeleita Potter ja Hepburn kutsuvat termillä ”interpolated particles of aspiration” eli IPA. Tässä tutkimuksessa viitataan jatkossa sanan sisäisiin nauruihin. Ne ovat verrattavissa sellaisiin vuorovaikutuksen keinoihin kuin äänenvoimakkuus,

intonaatio ja painotus; naurupartikkelit eivät siis automaattisesti ole osoitus hauskaista tai kevyestä käsittelystä.

Potterin ja Hepburnin mukaan sanan sisäisten naurujen käytön eräs funktio on toimia merkinä, jolla puhuja ilmaisee käyttämänsä sanan jollain tapaa ongelmalliseksi. Sanan sisään sijoitettu naurupartikkeli viittaa siihen, että puhuttu asia on jollain tapaa monimutkaisempi kuin sana itsessään antaa ymmärtää. Toinen, laajempi merkitys sanan sisälle sijoitetulla naurulla on toimia osana puheaktin rakentamista (engl. action formulation). Sanan sisäisen naurupartikkelin käytöllä voidaan muokata ja hienosäätää sitä tehtävää, jota puheenvuorolla ollaan suorittamassa. Sanan sisäisellä naurulla voidaan esimerkiksi pehmentää esitettyä kritiikkiä: tällöin puhuja osoittaa, että olettaa kuulijan ottavan nauraen esitetyn kritiikin paremmin vastaan. Naurun sijoittaminen sanan sisään kertoo puheaktien kompleksisuudesta: puhuja valitsee käyttämänsä sanan, mutta samanaikaisesti tuo esille ilmaisun riittämättömyyden tai ongelmallisuuden. Näin puhuja osoittaa, että ymmärtää käytetyn ilmaisun mahdollisen hämmentävyyden kyseisen vuorovaikutustilanteen kannalta. Toisaalta Glenn (2003) on todennut, että sanansisäinen nauru mahdollistaa kuulijalle aikaisemman nauruun liittymisen. Sanansisäisten naurujen yksi funktio voi siten olla vuorovaikutustilanteen taukojen, ja siten myös naurujen organisoinnin epäonnistumisen minimointi.

Useissa naurun tutkimuksissa on painotettu naurun affiliatiivista eli liittymistä edistävää puolta (Glenn, 2003). Esimerkiksi Jefferson, Sacks ja Schegloff (1987) ovat tutkineet naurun organisointia sopimattomien (engl. impropriety) puhumisen yhteydessä. Tutkimuksessa röyhkeiden, rivojen tai asiattomien seikkojen esiintuomisen tavoitteena oli siirtyä keskustelussa intiimimpään ja tuttavallisempaan vuorovaikutukseen. Näissä tilanteissa jaettu nauru toimi tilana, jossa kuulija pystyi osoittamaan samanmielisyyttä puhujaa kohtaan joko sanallisesti viitaten naurua kirvoittavaan seikkaan tai pelkästään nauraen. Näin kuulija voi hyväksyä ehdotuksen siirtyä intiimimpään puheeseen ja siten osoittaa liittymistä. Jeffersonin ja kollegoiden mukaan nauru toimii usein eräänlaisena siirtymänä kohti affiliaatiota. Kun liittymisen on saavutettu, jaettu nauru kiihtyy pian pois. Vaikka jaettu nauru voi olla tavoite itsessään, ei nauru sinällään yhdistä ihmisiä: se voi kuitenkin luoda vuorovaikutustilanteeseen ympäristön, jossa liittymisen ja allianssi muodostuvat relevanteiksi (Jefferson, Sacks & Schegloff, 1987; Glenn 2003). Myös

Glenn (2003), joka oman tutkimuksensa ohella vetää yhteen naurun keskusteluanalyttistä tutkimusta 1970-luvulta 2000-luvulle, kirjoittaa naurun sosiaalisia suhteita muokkaavasta puolesta. Jaetun naurun avulla voidaan luoda tila, jossa osoitetaan, että jaetaan tietty ymmärrys puheena olevasta asiasta. Allianssin muodostumista mahdollistavan luonteensa vuoksi nauru on keino lääkittää ja helpottaa vaikeita vuorovaikutustilanteita. Esimerkiksi itselle nauraminen toimii usein kiusallista vuorovaikutustilannetta helpottavana tekijänä. Glenn viittaa Sacksiin sekä Antakiin ja Averyyn, jotka ovat hahmottaneet naurua eräänlaisena normaaliuden ylläpidon välineenä: naurulla voidaan merkitä etäisyyttä puheena olevaan asiaan ja siten etäännyttää kiusallinen tai oletetusta normista poikkeava asia vuorovaikutustilanteessa esitetystä itsestä.

Liittymisen lisäksi nauru voi toimia myös ulossulkemisen, pilkan ja vähättelyn välineenä (Glenn, 2003). Puhujan nauru ei aina ole kehotusta naurun jakamiseen, vaan sillä voidaan myös ilmaista sellaista kantaa, johon kuulija ei voi liittyä. Nauru voi olla osa puheenvuoroa, jolla ilmaistaan erimielisyyttä ja vastustusta. Naurua voidaan käyttää myös tilanteissa, jossa kieltäydytään ottamasta jotakin asiaa vakavasti (engl. laugh it off) (Glenn, 2003; Haakana, 1999). Glenn on todennut myös, että epäaffiliatiivisesti toimiva nauru voi olla osa preferoimatonta eli odotuksenvastaista puheenvuoroa (Glenn, 2003, 64). Preferenssijäsennykseen palataan tutkielman metodiosiossa tarkemmin.

Glenn (2003) on havainnut, että jos puhetilanteessa on kaksi osallistujaa, nauraa ensimmäinen puhuja todennäköisemmin ensin. Sen sijaan jos osallistujia on kolme tai enemmän, nauraa joku muu kuin ensimmäinen puhuja todennäköisemmin ensin. Glennin aineisto koostuu pääasiassa luonnollisista puhetilanteista; institutionaalisissa, monenvälisissä tilanteissa tulos ei välttämättä ole sama.

Holt (2010) tutki sekä institutionaalisia että ei-institutionaalisia puhelin keskusteluja, ja havaitsi yhteisen naurun liittyvän usein puheenaiheen päättämiseen tai vaihdokseen. Tällöin ensimmäinen puhuja nauraa puheenvuorossaan merkinä aiheen saattamisesta loppuun, ja toiselle jää vaihtoehdoksi joko sinetöidä aiheen käsittely nauramalla, tai vastaanottaa nauru vakavasti ja esimerkiksi tehdä vielä lisäyksensä edelliseen aiheeseen. Lisäyksen jälkeen vastaanottaja saattaa nauraa osoittaakseen puheenaiheen olevan nyt

lopussa, tai pidättyä naurusta ja siten osoittaa odottavansa toiselta puhujalta vielä vastausta repliikkiinsä.

Naurua on tutkittu keskusteluanalyysin keinoin esimerkiksi sellaisissa institutionaalisissa tilanteissa kuin lääkärissä (Haakana, 1999, 2001, 2002) ja parturissa (Peltomaa, 2001). Lääkärin vastaanotolla potilaiden naurua esiintyy paljon tilanteissa, joissa potilas joutuu esittämään itsensä hetkellisesti epäsuotuisassa valossa: esimerkiksi tilanteissa, joissa potilas ilmaisee erimielisyyttä lääkärin kanssa, tai kokee vastaanotolle tulonsa syyn epätavalliseksi ja siten tarkempaa selitystä vaativaksi (Haakana, 2001). Nauru liittyy siten usein kussakin tilanteessa olennaisten identiteettien ylläpitämiseen eli kasvojen suojeluun (Haakana, 1999). Nauru on väline jolla ilmaistaan, että potilas on ymmärtänyt tilanteen arkaluontoisuuden, ja toisaalta nauru helpottaa arkaa vuorovaikutustilannetta (Haakana 1999, 2001).

Vastaanottotilanteissa potilaat nauravat huomattavasti enemmän kuin lääkärit, mutta lääkärin aloittamaan nauruun vastataan todennäköisemmin naurulla kuin potilaan aloittamaan nauruun (Haakana, 1999, 2002). Potilaat ja lääkärit myös käyttivät naurua eri tavoin (Haakana, 1999). Tyypillinen potilaiden nauru esiintyi potilaan muun puheen yhteydessä, kohdistui potilaaseen itseän ja sen funktiona oli osoittaa emotionaalista suhtautumista puheenvuorolla suoritettavaa tekoa tai käsiteltävää asiaa kohtaan. Lääkäreiden nauru sen sijaan kohdistui potilaiden tekemisiä tai sanomisia kohtaan. Lääkärien ja potilaiden naurun erot eivät kuitenkaan heijasta ainoastaan tilanteen institutionaalisten roolien epäsymmetriaa, kuten Haakanan lainaamissa aiemmassa tutkimuksissa on ehdotettu (Haakana, 2002). Haakanan mukaan nauru on monimuotoisempi väline, eikä naurutilanteista voida aina yksiselitteisesti huomata, kuka esimerkiksi esittää kutsun nauruun ja kuka siihen vastaa.

Haakana (2010) on tutkinut myös hymyjen ja naurujen yhtäaikaista esiintymisiä. Hymyä voidaan käyttää eräänlaisena tunnustelevana siirtymänä kohti jaettava naurua. Tällöin hymyilevä puhuja merkitsee tulevan puheenvuoron potentiaalisesti hauskaksi. Hymy vastauksena nauruun on usein ymmärretty naurun lievempänä muotona; sillä voidaan ilmaista, että asia huvittaa jonkin verran, mutta ei niin paljon, että nauru jaettaisiin.

Hymy ei kuitenkaan aina liity hauskan tai koomisen asian käsittelyyn (Haakana,

2010). Haakana toteaa, että hymyjen funktiot lääkärin vastaanottotilanteessa ovat jokseenkin samoja kuin naurujen. Asiakkaiden hymyt toimivat muun muassa keinona ilmentää sitä, että puhuja tietää käsiteltävän asian olevan arkaluontoinen; hymyllä voidaan siis osoittaa, että puheenaiheen emotionaalinen puoli on tavoitettu. Hymyillä voidaan osoittaa myös liittymistä: esimerkiksi puhujan nauraen esitetylle, itseä väheksyvälle kommentille ei ole sopivaa nauraa. Hymyily sopii lääkärin vuorovaikutukselliseen rooliin paremmin kuin nauraminen, sillä lääkärin oletettuun rooliin kuuluu enemmän pidättyväisyys ja neutraalius kuin sellainen intensiivinen affektiivisuus joka yhdistetään nauramiseen (Haakana, 1999, 2002). Myös Glenn on huomauttanut, että koska nauru yhdistetään vahvasti joko liittymiseen tai ulossulkemiseen voidaan institutionaalisissa tilanteissa varsinkin instituutiota edustavien henkilöiden naurun tulkita riisuvan tilanteesta neutraaliuden ja puolueettomuuden (Glenn, 2003). Haakana (2002) huomauttaa sekä hymyn että naurun olevan monipuolisia vuorovaikutuksellisia välineitä, joiden merkitykset ovat vahvasti kontekstisidonnaisia. Hymyille tai nauruille ei siis voida löytää vuorovaikutustilanteesta toiseen toistuvia, pysyviä merkityksiä.

Parturin ja asiakkaan välisen vuorovaikutustilanteen naurujen funktioita on tutkinut Peltomaa (2001) pro gradu -tutkielmassaan. Hän erotti aineistostansa seuraavanlaisia naurun funktioita: nauru osoittamassa tilanteen hauskuutta, nauru asiakaspalvelutilanteen aloitusvaiheen ongelmatilanteissa ulospääsynä ongelmasta, nauru uuden keskustelunaiheen alussa kun on vielä epävarmuutta onko uusi aihe soveltuva keskustelukumppaneille, nauru osoittamassa puheen sävyn tunnistamista, keventävä nauru asiakaspalvelun lopetusvaiheen ongelmatilanteissa, nauru rikkomassa vuoron etenemistä (naurun aikana on mahdollista kaapata puheenvuoro), nauru toiston voimistajana sekä nauru asiakaspalvelutilanteen positiivissävyisenä päättäjänä. Lisäksi Peltomaa havaitsi, että naurua on enemmän asiakaspalvelun aloitusvaiheessa kuin lopetusvaiheessa, ja että parturi nauroi tilanteissa enemmän kuin asiakas. Jälkimmäinen löydös poikkeaa institutionaalisen naurututkimuksen muista tuloksista, joissa yleensä maallikko nauraa enemmän (vrt. esim. Haakana, 1999, 2002). Peltomaa selittää löydöstänsä sillä, että parturin rooli on löyhempi ja vähemmän muodollinen kuin esimerkiksi lääkärin.

Tutkimuksia naurusta psykoterapiakontekstissa on löydettävissä verrattain vähän (nauria on kuitenkin tutkinut esim. Bänninger-Huber, 1992). Marci, Moran ja Orr totesivat jo 2004, että tutkimuksia naurusta psykoterapiassa on haasteellista löytää, sillä termistö on vaihtelevaa ja usein tutkijat puhuvat naurun sijaan esimerkiksi vitsailusta tai huumorista. Keskustelunanalyysin menetelmin naurua psykoterapiakontekstissa on tutkittu esimerkiksi pro gradu -töissä Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksella (Koivisto, 2011) sekä Uudessa-Seelannissa (Pomeroy, 2013). Koiviston (2011) pro gradu -tutkielma keskittyy psykologien nauruun. Tutkielman aineisto koostuu kolmesta erilaisesta psykologisesta interventtiosta; yksilöterapiasta, pariterapiasta sekä työnohjauksesta. Naurua näissä interventtiotilanteissa Koivisto kuvaa paradoksaaliseksi: puheenaiheina on vakavia ja arkaluontoisia asioita, mutta niistä keskusteltaessa nauretaan. Koivisto jaottelee psykologin reagoinnin asiakkaan nauraessa joko nauruun, kommentointiin nauramatta ja vaikenemiseen. Psykologin nauru toimii Koiviston aineistossa muun muassa yhteisen tilan luomisena asiakkaan kanssa, omien ja asiakkaiden kasvojen suojeluna sekä ohjauksen pehmentämisenä. Joissakin tapauksissa psykologin asiakkaan nauruun liittyminen monimutkaisti vuorovaikutustilannetta siten, että asiaan palaaminen viivästyi. Nauramatta jättämisellä psykologi viestitti käsiteltävän asian vakavuutta. Nauramatta jättäminen oli myös psykologin tapa jättäytyä pois toiminnasta, joita asiakas naurullaan tuotti (esimerkiksi itsen alentaminen tai paritilanteessa kumppanin ivaaminen). Paritapaamisessa ja työnohjauksessa Koivisto tulkitsee psykologin naurun olleen käyttötarkoitukseltaan moniulotteisempaa kuin yksilötapaamisessa, jossa psykologin nauru oli määrällisesti vähäistä ja tarkasti rajattua.

Myös Pomeroy (2013) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan nauruja ja niiden vuorovaikutuksellisia tehtäviä sekä allianssiin liittyviä nauruja psykoterapiassa. Pomeroy'n aineisto sisälsi pari- ja yksilöistuntoja ratkaisukeskeisestä terapiasta, behavioraalista pariterapiasta, seksiterapiasta sekä erityisneuvonnasta (engl. special counselling), yhden istunnon kustakin. Pomeroy havaitsi, että asiakkaan nauraen lausuttu vastaus terapeutille saattoi merkitä joko erimielisyyden ilmaisemista, olla kutsu nauruun tai olla reaktio lausuttuun kohteliaisuuteen. Mikäli terapeutti ei nauranut asiakkaan kanssa tai ottanut puheenvuoroa naurun jälkeen, osoitti tämä sitä että asiakkaalta odotettiin lisää puhetta. Terapeutin nauru terapian aikana merkitsi yleensä ei-terapeutista jaksoa

puheessa, esimerkiksi leikinlaskua. Mikäli terapeutti osoitti verbaalisesti yhteisen näkökulman löytymistä ja nauroi sen jälkeen, vahvisti tämä asiakkaaseen liittymistä. Sekä Koivisto että Pomeroy ovat keskittyneet pääasiassa psykologien ja terapeuttien nauruun. Psykoterapia-asiakkaiden naurua on sen sijaan tutkittu vähemmän. Tämä tutkimus vastaa tähän puutteeseen.

### **1.3. Institutionaaliset tilanteet ja vuorovaikutus**

Keskustelu itsessään on instituutio, sillä vaikka siihen ei lain säätelemää normeja sovelletakaan, se on kuitenkin vahvan normatiivisesti säädeltyä (Peräkylä, 1998).

Institutionaalisella tilanteella viitataan tässä tutkimuksessa tilanteeseen, jossa tietyt osallistujat (terapeutit) edustavat jotakin instituutiota (paripsykoterapia) ja toiset (pariskunta) ovat tilanteessa asiakkaina. Keskustelunalyysissa institutionaalisella keskustelulla tarkoitetaan niitä keskusteluja, joissa keskustelijat toteuttavat institutionaalisia tehtäviä ja rooleja puhumalla (esim. Peräkylä, 1998; Heritage & Clayman, 2010).

Institutionaalisille tilanteille tyypillinen piirre on tavoitesuuntautuneisuus, jota sekä ammattilaiset että ei-ammattilaiset osoittavat tilanteessa (Drew & Heritage, 1992). Institutionaalisessa vuorovaikutuksessa noudatetaan tiettyjä menettelytapoja ja sovelletaan kullekin instituutiolle tyypillisiä tulkintakehyksiä. Luonnolliseen keskusteluun verrattuna institutionaaliset vuorovaikutustilanteet ovat huomattavasti rajoitetumpia. Institutionaalisissa tilanteissa puhetapojen ja puheenaiheiden rajoittaminen ei välttämättä tule eksplisiittisesti ammattilaisten tai instituutiota edustavien taholta, vaan asiakkaat tai maallikot usein myös itse rajoittavat ilmaisuaan ja vuorovaikutuksen mahdollisuuksia oletettujen institutionaalisten sääntöjen ja roolien mukaisesti. Institutionaalisuus tulee vuorovaikutuksessa toistuvasti näkyväksi muun muassa kieliopillisen muotoilun ja sananvalintojen tasolla (kuten puhujan subjektiposition eli toimijuuden korostamisessa tai sen heikentämisessä), puheenvuorojen jakamisessa sekä vastaustapojen muotoilussa. Vastaustavoissaan puhujat tuovat ilmi tulkintansa edeltävistä

puheenvuoroista: institutionaalisia piirteitä voidaankin analysoida esiin tutkimalla millaisia kontekstin piirteitä osallistajat tuottavat puheenvuoroissaan, jotka ovat aina vastauksia edellisen puheenvuoron luomaan kontekstiin (Raevaara, Ruusuvuori & Haakana, 2001). Osallistajat ovat harvoin tietoisia vuorovaikutukseensa vaikuttavista institutionaalisista piirteistä, jos he eivät kiinnitä niihin erityistä huomiota (Kurri, 2012).

Psykoterapian institutionaalisuudelle on tyypillistä puheenvuorojen jakaantumisen epäsymmetrisyys (Kurri, 2012). Sekä puheenvuoron käyttäminen että sen käyttämättä jättäminen ovat vuorovaikutuksen kannalta aktiivisia tekoja. Asiakkaan tehtävänä terapiassa on tuottaa tekstiä, jota ammennetaan hänen omasta mielestään ja elämästään. Terapeutti säätelee puheen vuorottelua sekä myös puheenvuorojen sisältöä usein kysymyksin sekä muotoilemalla asiakkaan puhetta uudelleen. Monista muista vuorovaikutustilanteista poiketen psykoterapiassa terapeutin on sallittua esittää hyvin henkilökohtaisia ja yksityiskohtaisia kysymyksiä; asiakkaat sen sijaan esittävät kysymyksiä harvoin.

Psykoterapian institutionaaliset piirteet eivät ole muuttumattomia, vaan rakentuvat paikallisesti kussakin vuorovaikutustilanteessa. Esimerkiksi osallistujien lukumäärä vaikuttaa vuorovaikutukseen. Tämän tutkimuksen aineisto koostuu pariterapia-istunnoista. Pariterapiasta erityisen hoitomuodon tekee tilanteen monenkeskisyys, sillä tilanteessa on mukana pariskunta sekä yksi tai kaksi terapeuttia. Tutkimuksen kannalta olennaista on, että pariterapiassa vuorovaikutussuhteet ovat monimuotoisempia ja monimutkaisempia kuin kahdenvälisessä terapiassa. Perinteisesti pariterapiaa on käytetty lähinnä parisuhdeongelmien hoidossa, mutta käyttö on sittemmin laajentunut myös muiden mielenterveydellisten häiriöiden hoitoon (Gurman, 2005; Denton & Brandon, 2011).

#### **1.4. Kasvojen suojelu**

Sosiologiassa ja kielitieteissä termillä ”kasvot” viitataan julkisiin identiteetteihin (Ting-Toomey, 2005). Kasvot ovat henkilön oma arvio asemastaan kussakin

vuorovaikutustilanteessa ja ne koostuvat erilaisista, toisiinsa kytkeytyvistä sosiaalisista tarpeista ja odotuksista; ihmisillä on vuorovaikutustilanteissa tarve tulla nähdyksi muun muassa itsenäisenä, kyvykkäänä, luotettavana ja moraalisenä yksilönä. Lisäksi ihmisillä on tarve kokea, että muut henkilöt kunnioittavat heidän yksityisyyttä ja mainettaan. Ihailua kaivataan myös ulkonäölle, omaisuudelle ja sosiaalisille kyvyille.

Vuorovaikutuksessa havaitaan usein eroja sen välillä mitä sanotaan ja mitä implikoidaan. Merkittävä osa näistä eroista voidaan selittää kohteliaisuuden tai kasvojen suojelemisen kautta (Brown & Levinson, 1987). Kasvot ovat asia joka voidaan menettää, ja jota voidaan ylläpitää tai kehittää. Brown ja Levinson jakavat kasvojen suojelemisen kahteen haluun: haluun olla rajoittamaton toimissaan (negatiiviset kasvot) sekä haluun olla arvostettu (positiiviset kasvot). Negatiivisissa kasvoissa on siis kyse toiminnan vapaudesta ja positiivisissa kasvoissa positiivisen minäkuvan ylläpitämisestä.

Kasvot ja niiden ylläpitämiseen ja suojelemaan liittyvä toiminta (engl. facework) on vuorovaikutuksellinen ja henkilöiden välinen eli interpersoonallinen ilmiö (Ting-Toomey, 2005). Kasvojen suojelemaan liittyy myös muiden henkilöiden kasvojen huomioiminen, eli kasvojen suojeleminen ja ylläpito voi koskea omien lisäksi toisen henkilön kasvoja tai kaikkien vuorovaikutustilanteeseen osallistuvien kasvoja. Tilanteet, joissa kasvojen ylläpito ja suojeleminen katsotaan tarpeelliseksi, ovat koskettavia sekä emotionaalisella että kognitiivisella tasolla. Kasvot voidaan menettää jos identiteettiodotukset tulevat vuorovaikutustilanteessa kyseenalaistetuksi tai huomiotta jätetyiksi. Kasvoja uhkaavassa tilanteessa henkilö kokee, että hän tai joku toinen ei saa sellaista kohtelua kuin ansaitsisi, tai että hän tai joku toinen näyttäytyy siinä valossa, jossa ei toivoisi tulevan näytetyksi.

Kasvoja ylläpidetään ja suojelemaan erilaisten verbaalisten ja nonverbaalisten strategioiden avulla. Cupach ja Metts (1994) ovat eritelleet ehkäisevää ja korjaavaa kasvojen suojelemaan (engl. preventive facework). Ehkäisevään kasvojen suojelemaan voi kuulua muun muassa oman statuksen korottamista ennen mahdollisesti kasvoja uhkaavan kommentin lausumista, tai vaihtoehtoisesti itseä ja omaa asiantuntijuutta väheksyviä lausumia. Ehkäisevään kasvojen suojelemaan voi kuulua myös tuen hakemista omalle kannalle ja kritisoivien näkemysten ennakoimista. Korjaavan kasvojen suojelemaan (engl.

restorative facework) strategioita käytetään puolestaan sen jälkeen kun vuorovaikutustilanne on jo vahingoittunut, tai kun henkilö kokee kasvojensa olevan uhattuna. Korjaavaan kasvojen suojeluun kuuluu muun muassa suora aggressiivisuus tai passiivis-aggressiivinen käytös kuten sarkasmi, mutta myös välttely ja anteeksi pyytäminen. Oikeutuksilla taas pyritään vähentämään oman loukkaavan käytöksen arvoa ja selittelyllä vähentämään omaa vastuuta kasvoja loukkaavasta tapahtumasta. Esimerkiksi Kurrin (2007) mukaan aktiivista toimijuutta vähentävän puheen keskeinen funktio on omien moraalisten kasvojen suojelu. Myös huumori on korjaavan kasvojen suojelun keino: sillä pyritään esittämään joko oma tai muiden toiminta huvittavana, tai sen avulla pyritään piristämään vuorovaikutustilannetta (Cupach & Metts, 1994).

Psykoterapiakontekstissa institutionaalisuus on olennainen kasvojen suojeluun motivoiva asia (Rennie, 1994). Terapiatilanteessa asiakas joutuu usein puhumaan asioista, jotka uhkaavat kasvoja (Kurri, 2007). Lisäksi terapeutin ja asiakkaan suhde terapiassa on epäsymmetrinen, ja tavallisesti terapeutti hahmotetaan toimijan rooliin ja asiakas passiivisempaan potilaan rooliin (Rennie, 1994; Kurri, 2012). Sekä asiakkaat että terapeutit voivat sekä tiedostetusti että tiedostamattaan toteuttaa ja ylläpitää rooleja joissa terapeutti näyttäytyy terapiasuhteessa aktiivisena ja potilas passiivisena. Terapiasiakkaisiin keskittyvässä haastattelututkimuksessaan Rennie (1994) havaitsi muun muassa, että asiakkaiden arvonantoon (engl. deference) terapeutteja kohtaan liittyi esimerkiksi terapiaa ja terapeutteja kritisoivien kommenttien välttäminen, sillä niiden esiintuomisen ajateltiin olevan muun muassa epäkohteliasta, lapsellista tai sen ajateltiin vahingoittavan terapiasuhdetta. Arvonantoon liittyi myös halu täyttää terapeutin oletetut odotukset, eli niin sanotun ”hyvän asiakkaan” performoiminen. Rennien mukaan kritisoimisesta pidättäytymiseen motivoi terapiakontekstissa kasvojen suojelu, joka ylläpitää asetelmaa siitä, että asiakas on passiivisempi ”potilas” ja terapeutti aktiivisempi asiantuntija. Rennien mukaan sekä terapeutin että asiakkaan oletettuja rooleja kohtaan osoitettu arvostus on asiakkaan tapa ylläpitää ja huoltaa terapiasuhdetta.

## **1.5. Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset**

Tämän tapaustutkimuksen tavoitteena on tunnistaa ja kuvata naurun monitulkintaisuutta valituissa vuorovaikutustilanteissa. Tutkimuksessa keskitytään siis siihen mitä nauru vuorovaikutustilanteisiin tuo, ei siihen miksi henkilöt nauravat. Tutkimus irrottautuu näin huumorin ja komiikan tutkimuksesta. Keskustelunanalyysin ja diskursiivisen psykologian periaatteiden mukaisesti osanottajien intentioita tai muita mielenliikkeitä ei spekuloida, vaan kiinnostuksen kohteena on erityisten vuorovaikutuksellisten puhekäytäntöjen ja rakenteiden tutkiminen.

Keskustelunanalyttistä tutkimusta naurusta psykoterapiakontekstissa on verrattain vähän, ja tehdyissä tutkimuksissa on keskitytty terapeuttien nauruihin. Erityinen kiinnostuksen kohde tässä tutkimuksessa on asiakkaiden nauru, joten tutkimus tuo lisää tietoa naurun monipuolisuudesta vuorovaikutuksen välineenä myös terapiakontekstissa. Erityisesti tutkimuksessa keskitytään asiakkaiden monitulkintaiseen nauruun ja näiden tilanteiden rakentumiseen. Keskustelunanalyysi on sopiva menetelmä monitulkintaisten naurujen tutkimiseen, sillä lähtökohtana tutkimusalalla on lausumien yleinen monifunktioisuus (Hakulinen, 1996).

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat: millaisia vuorovaikutuksellisia funktioita monitulkintaisella naurulla on? Miten monitulkintaisuus näissä tilanteissa rakentuu? Miten nämä naurut vastaanotetaan?

## **2. METODIT JA AINEISTO**

### **2.1. Aineisto**

Aineisto koostuu videoiduista pariterapia-istunnoista. Aineiston istunnoissa on mukana keski-ikäinen heteropari sekä kaksi naisterapeuttia. Istuntojen sisällöt ovat asiakasvetoisia. Jokaisen istunnon päätteeksi terapeutit käyvät asiakkaiden kuullen reflektiivisen keskustelun siitä, mitä tunteita ja ajatuksia läpi käydyt asiat heissä ovat herättäneet. Istunnot on kuvattu kuudella kameralla. Videoaineistoa on kahdenlaista: nelikenttävideot, jossa jokaisen osallistujan kasvot näkyvät omassa ruudussaan, sekä split screen-videot, jossa ruutu on jaettu kahtia siten, että asiakkaat näkyvät yhdellä ruudulla ja terapeutit toisella ruudulla. Analyyseissä on hyödynnetty sekä videomateriaalia että niiden pohjalta tehtyjä tarkkoja litterointeja.

Aineisto on litteroitu videoilta. Litteroinneissa on käytetty Jeffersonin kehittämää litterointimerkkejä, jotka on esittänyt suomeksi Seppänen (1998b). Merkkien selvennykset ovat tutkimuksen liitteenä (liite 1). Kaikki tunnistetiedot on muutettu litteroinneista ja analyyseistä. Litterointeihin on merkattu myös nonverbaalisia eleitä silloin, kun se on katsottu tarkoituksenmukaiseksi. Tutkimuseettisistä syistä eleiden analyysien yhteydessä ei ole esitetty kuvakaappauksia osallistujien kasvoista. Litteroinneissa on pyritty mahdollisimman suureen tarkkuuteen jättämättä mitään pois. Usean eri kameras kuvamilta videoilta tehdyt litteroinnit ovat luotettavampia kuin esimerkiksi pelkästään ääninauhalta tehdyt. Videoilta litteroiminen mahdollistaa ilmeiden ja nonverbaalisten eleiden luotettavamman merkitsemisen. Kuten Seppänen mainitsee, litterointiprosessi on kuitenkin jo itsessään valikoivaa, ja jokaisella tutkijalla on oma käsialansa (1998b).

Naurulla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa vain kuultavissa olevaa naurua, joten esimerkiksi suu auki hymyilyä tai videokuvalta näkyvää mutta äänetöntä naurua ei tulkita nauruksi. Ääneen kuultava nauru on vahvempi vuorovaikutusteko kuin esimerkiksi hymyilevä ääni (mm. Glenn, 2003; Haakana, 2002). Myös naurun läpi puhutut sanat ja naurahdukset kuuluvat tutkimuskohteisiin. Nauru tulkitaan tutkimuksessa yhtä järjestäytyneeksi ilmaukseksi kuin muutkin puheen osat.

Naurun nonverbaalia vastaanottoa kuten hymyjä, muita ilmeitä, eleitä ja katseita tarkastellaan sen verran kuin se on tarkoituksenmukaista kunkin vuorovaikutustilanteen kannalta. Analysoitavat naurut valittiin sillä perusteella, että ne ovat monitulkintaisia

vuorovaikutuksen kannalta. Monitulkintaisuudella tarkoitetaan tässä sitä, että naurun konteksteissa on useita eri tasoja ja tulkintamahdollisuuksia.

## **2.2. Terapiatapaus ja osallistujat**

Osanottajina ovat kaksi naisterapeuttia sekä asiakkaina noin kahdeksan vuotta seurustellut avopari Raisa ja Keijo. Raisa on iältään noin viisikymmentävuotias ja Keijo on kuusissakymmenissä. Terapeutti T1 on koulutustaustaltaan teologi ja parhaillaan psykoterapeuttikoulutettava, terapeutti T2 puolestaan on psykologian tohtori. Terapeuttien työote on integratiivinen. Lähestymistapa on ei-manualisoitu, ja siinä hyödynnetään erilaisia menetelmiä, teorioita ja tutkimustietoa asiakaslähtöisesti (Lahti-Nuutila & Eronen, 2012). Jyväskylän yliopiston eettinen toimikunta on hyväksynyt tutkimuksen järjestelyt ja kaikki osallistujat ovat antaneet kirjallisen suostumuksensa osallistumisesta tutkimukseen.

Pariterapia-asiakkaina pariskunta on epätyypillinen, sillä he eivät hakeutuneet terapiaan parisuhdeongelmien vuoksi. Pariskunta ei ole aiemmin ollut yhdessä psykoterapiassa. Parisuhde ilmoitettiin voimavaraksi, ja hoitoon hakeuduttiin molempien mielenterveys- ja jaksamisongelmien vuoksi. Raisalla on diagnosoitu kaksisuuntainen mielialahäiriö ja Keijolla sosiaalisten tilanteiden pelko, laaja-alainen paniikkihäiriö sekä masennus. Molemmilla on ollut oireilua nuoruusiästä asti. Lisäksi Raisalla on ollut useita laitoshoidojaksoja psykoottisten episodien vuoksi. Raisan laitoshoidojaksoihin liittyy myös kokemuksia tahdonvastaisesta hoidosta. Terapiaistuntojen aikana Raisalla ei ole havaittu psykoottisia oireita.

## **2.3. Tutkimusmenetelmät**

Seuraavaksi esitellään tutkimuksen kannalta keskeiset keskustelunanalyysin välineet. Keskustelunanalyysi on induktiivinen laadullinen metodi, jonka avulla pyritään kuvaamaan ja selittämään vuorovaikutuksen rakenteita tapauskohtaisten analyysien avulla (Stivers & Sidnell, 2013). Keskustelunanalyysissä nähdään, että kielen rakenne on kehittynyt palvelemaan vuorovaikutusta (Hakulinen, 1996). Puheella paitsi heijastetaan, myös jatkuvasti uudelleen muokataan kontekstia. Osallistujat siis itse osoittavat ja tuottavat kunkin vuorovaikutustilanteen olennaisempia piirteitä toisille osallistujille, ja siten luovat vuorovaikutustilanteen luonteen neuvotellen. Keskustelunanalyysin tehtävänä on täten tuottaa analyyskejä ja luonnehdintoja, jotka empiirisiin havaintoihin perustuen näyttävät kuinka tutkittavat *itse* orientoituvat tutkittavaan ilmiöön (Drew & Heritage, 1992).

Keskustelunanalyysi sopii menetelmänä psykoterapian kaltaisen institutionaalisen puhetilanteen vuorovaikutuksellisten rakenteiden tutkimukseen. Keskustelunanalyysin lähtökohtana on, että mikään keskustelussa ei ole sattumanvaraista tai merkityksetöntä. Siten keskustelunanalyysi on vuorovaikutuksen mikrorakenteiden tutkimusta.

### Osallistumiskehikko

Osallistumiskehikolla tarkoitetaan keskustelunanalyysissa kaikkia läsnäolijoita, ja sillä pyritään korostamaan sitä että sekä puhujan että kuulijan roolit ovat aktiivisia ja myös jatkuvassa muutoksessa (Seppänen, 1998a). Kaikki osallistujat yhdessä luovat vuorovaikutustilanteen kontekstin. Siten puhuja ei koskaan muotoile viestiänsä tyhjiössä, vaan kuulijoita varten. Puheenvuorot laaditaan edelliseen vuoroon sopivaksi (Raevaara, 1996). Vastaanottajan merkitystä viestin muotoilussa korostaa vastaanottajan huomioiva muotoilu (engl. recipient design).

### Vuorottelujäsennys

Kahdenkeskisessä keskustelussa puhujat vuorottelevat kaavalla AB AB AB (Londen, 1998). Usean hengen keskustelussa ei kuitenkaan näin mekaanisesti enää ole, vaan olennaiseksi jatkuvasti ilmassa olevaksi kysymykseksi muodostuu se, kuka puhuu seuraavaksi. Jos puhuja ei itse valitse seuraavaa puhujaa, voi kuka tahansa valita itsensä seuraavaksi puhujaksi. Erityispiirre monenkeskisessä keskustelussa on että se voi hajota useaksi rinnakkaiseksi keskusteluksi. Neljän tai useamman puhujan välisiä keskusteluja leimaa ennen kaikkea muutos: keskustelut voivat koska tahansa vaihtaa suuntaa, pirstaloitua tai sulautua. Päällekkäispuhunta on monenkeskisissä keskusteluissa yleistä, mutta yleensä kestoltaan lyhyttä. Pääsääntönä on, että vain yksi ihminen puhuu kerrallaan. Nauru tuo tähän poikkeuksen, sillä usea osallistuja voi nauraa yhtä aikaa pitkäänkin ilman, että se rikkoo sosiaalisia normeja (Glenn, 2003; Pomeroy, 2013). Naurulle on pikemminkin tyypillisempää ajoittua vähintään osittain yhtäaikaisesti kuin peräkkäin.

Puheenvuorojen vaihtuminenkin seuraa kuitenkin tiettyjä säännönmukaisuuksia (Hakulinen, 1998b). Kun vuorossa siirrytään mahdolliseen puhujanvaihdoskohtaan, tapahtuu jokin seuraavista: puhuja voi itse valita seuraavan puhujan, joka on tällöin velvollinen käyttämään vuoron jollakin tavalla. Jos puhuja ei itse valitse puhujaa, voi ensimmäisenä ennättävä ottaa puheenvuoron. Mikäli puhuja ei valitse seuraavaa puhujaa eikä kukaan muukaan ota puheenvuoroa vaan tulee pitkittynyt hiljaisuus, puhuja jatkaa itse kunnes seuraava puhuja tarjoutuu.

Vuorottelujäsennystä käsiteltäessä on myös huomioitava, että kullakin vuorolla voi olla useita erilaisia toimintoja (Levinson, 2013). Samassa puheenvuorossa henkilö voi esimerkiksi sekä vastata edelliseen kysymykseen että esittää itse uuden kysymyksen. Monitoimintaisuus voi kuitenkin olla myös yksittäisten puheaktien sisäistä. Esimerkiksi puheenvuoro ”täällä vetää” voi olla paitsi yleinen toteamus lämpötilasta, myös pyyntö sulkea ikkuna. Toiminnan voi tunnistaa muun muassa puheenvuoron muodon, sisällön, sekventiaalisen sijainnin, edellisen sekvenssin sisällön ja muiden kontekstiin liittyvien tekijöiden perusteella (Levinson, 2013).

## Vierusparit

Keskustelunalyysissä vuorovaikutuksen olennaisimpia rakenteita on sekventiaalisuus (Raevaara, 1998). Sekventiaalisuudella tarkoitetaan sitä, että jokainen puheenvuoro jollakin tavalla ennakoi sitä, mitä sen jälkeen voi tulla ja toisaalta myös vastaa tavalla tai toisella edelliseen puheenvuoroon. Puheenvuoroja, jotka määrittävät tarkasti millainen puheenvuoro niiden jälkeen voi tulla (esim. kysymys-vastaus tai pyyntö-suostuminen), kutsutaan vieruspareiksi. Vieruspari jäsentyy etu- ja jälkijäseneksi. Jefferson (1979, 1984) on naurun organisointia tutkiessaan todennut, että usein nauru jäsentyy jälkijäseneksi etujäsenen ollessa joko naurua kirvoittava puheen osa (engl. laughable) tai naurupartikkeli, joka toimii kutsuna nauruun.

Mikäli puhuja esittääkin odottamattoman jälkijäsenen, esimerkiksi ei vastaakaan esitettyyn kysymykseen, edellinen puhuja yleensä toistaa puheenvuoronsa sisällön tai täsmentää sitä (Raevaara, 1998). Näin hän ilmaisee jälkijäsenen olleen odotuksien vastainen ja tulkitsevansa, ettei etujäsentä ole ymmärretty tai tulkittu oikein. Vierusparin sisälle voi myös sijoittaa välisekvenssejä, jolloin jälkijäsenen tuottaminen viivästyy.

## Preferenssijäsennys

Jälkijäsenvaihtoehtoja (esimerkiksi kannanottoa seuraa joko erimielisyys tai samanmielisyys) nimitetään preferoiduiksi ja preferoimattomiksi jälkijäseniksi (Tainio, 1998). Esimerkiksi pyyntöön suostuminen on yleensä preferoitu jälkijäsenen, kieltäytyminen taas preferoimaton; sen sijaan itseä väheksyvään kommenttiin preferoitu vastaus on usein erimielisyys, myötäily taas olisi preferoimaton (Pomerantz, 1984). Jollei jälkijäsen ole tunnistettavissa preferoiduksi jäseneksi, se nimetään keskustelunalyysin periaatteiden mukaisesti preferoimattomaksi (Tainio, 1998). Näin menetellään myös silloin, kun vastauksena on hiljaisuus. Puhuja tulkitsee kuulijan hiljaisuuden usein preferoimattoman kannan ennakoinniksi (Pomerantz, 1984). Erimielisen kannanoton

esittämistä voidaan pyrkiä myös välttämään siten, että tuotetaan ambivalentti kannanotto kuten ”mm” (Tainio, 1996).

Preferoimaton vuoro usein viipyy tai muodostetaan monipolvisesti, kun taas preferoitu vastaus muodostetaan välittömästi etujäsenen jälkeen (Tainio, 1998). Tämä johtuu siitä, että vastaaja tyypillisesti pyrkii viivyttämään tai lykkäämään preferoimattoman teon ilmaisemista. Tyypillisiä vuoron viivyttämiskeinoja ovat tauot ja epäröintiäännet, esimerkiksi ”tuota tuota”. Usein myös partikkelit kuten ”no” tai ”mutta” aloittavat preferoimattoman jälkijäsenen. Pomeroy on pro gradu -tutkimuksessaan todennut, että myös nauru toimii usein preferoimattoman jälkijäsenen ennakoijana (Pomeroy, 2013). Lisäksi preferoimattomia jälkijäseniä selitellään (Tainio 1998; Pomerantz, 1984). Selittelyksi valikoituu sellaisia ilmauksia, jotka suojelevat osallistujien kasvoja (Brown & Levinson, 1987). Yleensä puhuja pyrkii selittelyillään osoittamaan, ettei voi toimia etujäsenen esittäjän toivomalla tavalla vaikka haluaisikin (Tainio, 1998). Preferoimatonta jälkijäsentä pyritään siis muokkaamaan preferoituun suuntaan. Tämä voi tapahtua myös esimerkiksi osoittamalla että hyväksyy etujäsenessä esitetyn kannan osittain, mutta esittää preferoimattoman jälkijäsenen poikkeuksena, lisäyksenä tai tarkennuksena etujäsenen sisältöön (Pomerantz, 1984). Vastaaja voi myös pyrkiä siirtämään vastuun vuoron sisällön oikeellisuudesta edelliselle puhujalle, esimerkiksi aloittamalla oman vuoronsa ”niin”-partikkelilla (Sorjonen, 2001).

#### **2.4. Analyysin eteneminen**

Aluksi videokuvattua aineistoa katsottiin yleiskuvan saamiseksi istunto istunnolta. Materiaaliksi valittiin istunnot kaksi ja seitsemän, sekä ensimmäinen istunto. Terapiasuhte jatkuu edelleen. Ensimmäinen istunto valittiin koska sitä pidetään yleisesti erityisenä terapiasuhteen luomisen kannalta. Istunnot kaksi ja seitsemän valittiin koska ne ovat mittausistuntoja, joissa kaikkia osallistujia on seurattu myös sykelaiteen, hengitysvyön sekä ihon sähkönjohtavuutta mittaavien elektrodien avulla. Nämä istunnot

ovat siis tärkeitä mahdollisten jatkotutkimusten kannalta. Mittausistunnoista on tekeillä myös muita tutkimuksia.

Analyysi on toteutettu aineistolähtöisesti ilman valmiita hypoteeseja. Aluksi tarkemmaksi kiinnostuksen kohteeksi valikoitui nauru. Ensimmäisellä aineiston katselukerralla ääneen kuultavissa olevat naurukohtat merkittiin ylös. Toisella katselukerralla naurukohtat analysoitiin alustavasti naurujen tarkemman merkityksen tavoittamiseksi. Näillä katselukerroilla laskettiin myös istunnoissa esiintyvien naurujen lukumäärät. Aineistosta laskettiin kaikki naurukohtat yksitellen siten, että kukin yhtäjaksoinen nauru laskettiin yhdeksi nauruksi. Yhdessä puheenvuorossa saattoi kuitenkin olla useita nauruja, mikäli niiden välissä puhuttiin nauramatta. Myös nauraen lausutut sanat laskettiin nauruksi. Koska tutkielman painotus on asiakkaiden naurussa, terapeuttien naurut laskettiin yhteen.

Alustavassa analyysissä tarkasteltiin naurujen vuorovaikutuksellisia konteksteja, sitä ketkä nauroivat sekä miten naurut vastaanotettiin. Alustavien analyysien myötä aineistosta nousi esille niin sanottuja monitulkintaisia nauruja. Näiden naurujen vuorovaikutukselliset merkitykset eivät olleet yksiselitteisesti tavoitettavissa alustavien analyysien avulla. Monitulkintaisuus tuli ilmi tutkijoiden välisessä dialogissa, jossa nousi useita mahdollisia funktioita nauruille. Nämä naurut valittiin tarkemman analyysin kohteeksi. Samalla tutkimuksen ulkopuolelle rajattiin ne naurut, joiden funktiot näyttivät kulloisessakin vuorovaikutustilanteessa selkeiltä. Tällaiset naurut liittyivät esimerkiksi tilannekomiikkaan, huumoriin ja vitsailuun. Myös sellaiset naurut, jotka liittyivät esimerkiksi säätilaan tai muuhun varsinaisen terapiapuheen ulkopuoliseen keskusteluun rajattiin pois. Valituissa katkelmissa puheenaiheet ovat latautuneita. Esimerkeissä puhutaan muun muassa itsemurhasta, vaikeista hoitosuhdekokemuksista sekä pariskunnan välisistä ristiriidoista.

Tarkemmat analyysit tehtiin tutkijoiden jatkuvassa dialogissa sekä litteroinneista että videoilta. Valittuja kohtia tarkasteltiin ensin vuorottelujäsennyksen kautta: tarkastelun kohteena olivat siis naurukohtien päällekkäispuhunnat, tauot sekä puheenvuorojen jakaminen ja ottaminen. Vuorottelujäsennyksen tarkastelun jälkeen siirryttiin tarkastelemaan preferenssijäsennystä ja vieruspareja naurua ympäröivissä konteksteissa. Näillä välineillä pyrittiin tavoittamaan naurujen eri funktiot mahdollisimman tarkasti.

Keskustelunanalyttisiä huomioita rikastettiin liittämällä niihin johdannossa esiteltyjen taustateorioiden ja aiempien tutkimusten tuottamaa tietoa. Näiden analyysiprosessien tuloksena esiin nousi toistuvia naurun vuorovaikutuksellisia funktioita. Tulososiossa esitellään edustavia esimerkkejä löydetyistä funktioista yksityiskohtaisten analyysien avulla. Esimerkkien litterointeihin naurukohdat on merkitty lihavoittein.

Keskustelunanalyysin periaatteiden mukaisesti aineistoon on palattu yhä uudelleen hermeneuttisesti ja pyritty kuvaamaan ilmiötä yhä kattavammin (Glenn, 2003). Käytetty metodi on siis induktiivinen. Keskustelunanalyysin mukaisesti tässä tutkimuksessa ei lähtökohtaisesti oleteta tutkittujen ilmiöiden universaaliutta tai yleistettävyyttä esimerkiksi sukupuolen kannalta.

Tämän tutkimuksen luotettavuutta on pyritty lisäämään tutkijoiden jatkuvalla keskinäisellä dialogilla. Lisäksi analyysit ja niistä johdetut päätelmät on pyritty kirjoittamaan auki sellaiseen muotoon, että lukija voi tarkastella niiden pätevyyttä. Tutkimuksen pitäisi olla myös toistettavissa esitettyjen työvaiheiden mukaisesti. Luotettavuutta lisää se, että kukaan istuntoon osallistuneista ei ole ollut etukäteen tietoinen siitä, mitä ja miten aineistosta tutkitaan. Toisaalta keskustelijat ovat kuitenkin antaneet suostumuksensa terapiatilanteen tallentamiselle tutkimuskäyttöön ja ovat siis tallentamisesta tietoisia, mikä saattaa vaikuttaa heidän käyttäytymiseensä tilanteessa. Myös mittausistunnoissa kaksi ja seitsemän käytetyt mittarit ovat voineet vaikuttaa asiakkaiden toimintaan.

### **3. TULOKSET**

Aineistossa asiakkaat yhteensä nauroivat jokaisessa tarkastellussa istunnossa merkittävästi enemmän kuin terapeutit yhteensä (Ks. taulukko 1). Ensimmäisessä ja seitsemännessä istunnossa naisiasiakas nauroi huomattavasti useammin kuin miesiasiakas. Toisessa istunnossa heidän välillään ei kuitenkaan ole yhtä suurta eroa, mikä saattaa selittyä sillä että miesiasiakas puhuu toisessa istunnossa enemmän. Miesiasiakas käyttää naurua vähemmän, kun taas naisasiakkaalla on tapana nauraa hyvin usein

puheenvuoroissansa. Molemmat asiakkaat käyttävät naurua kuitenkin monipuolisesti, vaikka määrissä on eroa.

TAULUKKO 1. Naurujen määrät

	istunto 1 (93 min)	istunto 2 (72 min)	istunto 7 (94 min)
Keijo	25 (15,4 %)	23 (38,3 %)	23 (16,3 %)
Raisa	120 (74,1 %)	29 (48,3 %)	97 (68,8 %)
T1 + T2	17 (10,5 %)	8 (13,3 %)	21 (14,9 %)
yhteensä	162 (100 %)	60 (100 %)	141 (100 %)
Suhdeluku (naurua/min)	$162/93= 1,7$	$60/72= 0,8$	$141/94= 1,5$

Naurut on jaoteltu niiden vuorovaikutuksellisten funktioiden mukaan. Ensimmäisessä osiossa esitellään nauruja, joiden vuorovaikutuksellinen funktio liittyy etäisyyden ottoon ja kasvojen suojeleluun arkaluontoisista teemoista puhuttaessa. Toisessa osiossa katkelmien nauru liittyy erimielisyyksien ja preferoimattomien puhetekojen ilmaisemiseen. Viimeisessä osiossa naurut liittyvät puheenvuorojen antamiseen ja ottamiseen, ja siten myös terapiatilanteen institutionaalisuuteen. Osioden rajaukset ovat väljiä, sillä valitut katkelmat ovat monitulkintaisia ja sisältävät useita erilaisia nauruja.

### 3.1. Nauru osana arkaluontoisten teemojen käsittelyä

Katkelmat 1 ja 2 ilmentävät ongelmapuhetta, jossa nauru toimii etäisyyttä tuottavana ja kasvoja suojelevana välineenä. Katkelmassa 1 puheenaihe tuotetaan arkaluontoiseksi passiivi-muotoa käyttämällä sekä naurulla.

#### Katkelma 1

Istunto 1

1 Keijo: ja (.) sitten vaikka järven rannalla asutaan niin kolmas ken- kesä on tässä  
2 uuvessa rannassa niin (1) uuvessa paikassa (.) meillä on kaks  
3 rakennuspaikkaa ja se entinen talo töröttää siellä (.) pur- purkua odottaa ja  
4 me siihen(.) toiseen rak- kaavotettuun rakennuspaikkaan rakennettiin (1)  
5 niin siinä ei oo saunaa? (.) ei oo venettä (.) viime kesänä eikä(.) ollukka  
6 tänäkään tänäkään kesänä olemaan siinä rannassa se vene on jo kolme  
7 vuotta vanhan talon rannassa (.) ylösalasin °h<sup>h</sup> h<sup>h</sup>° j<sup>h</sup>otenkin ruppee  
8 tuntumaan siltä että mua ei kiinnosta en:ää yhkään yhtään **mik(h)ään**  
9 T1: mmm (2)

Katkelmassa Keijo luettelee asioita, jotka ovat jääneet tekemättä pariskunnan asuttamalla tontilla. Keijo käyttää passiivimuotoa tavalla, joka häivyttää toimijuutta ja vastuuta, esimerkiksi riveillä 3 ja 5: ”entinen talo töröttää siellä (.) pur- purkua odottaa”, ”siinä ei oo saunaa”. Katkelman lopussa Keijo kuitenkin viittaa itseensä ja omaan oloonsa, ja sitoo tekemättömät asiat omaan kiinnostuksen puutteeseen liittyväksi. Keijo siis rakentaa puheenvuoronsa siten, että tekemättömiksi koetut asiat ovat ikään kuin todisteita ololle, ettei mikään kiinnosta. Puheenvuoron loppu esitetään kuitenkin kaarrellen ja naurulla pehmentäen riveillä 7-8: ”°h<sup>h</sup> h<sup>h</sup>° j<sup>h</sup>otenkin ruppee tuntumaan siltä että mua ei kiinnosta en:ää yhkään yhtään **mik(h)ään**” (verrattuna esimerkiksi vakavana lausuttuun ilmaisuun: ”mua ei kiinnosta enää yhtään mikään”). Aiheen arkaluontoisuudesta ja toisaalta yhteistyösuhteen tunnustelemisesta pariskunnan ensimmäisessä istunnossa voi kertoa myös Keijon takeltelu useassa kohtaa (rivit 3, 4, 6, 8).

Puheenvuoron pääsisältö on siis Keijon kokemus siitä, ettei häntä kiinnosta enää mikään. Tämä toteamus esitetään kuitenkin hymyillen ja naurun saattelemana, mikä alleviivaa asian välttelevää käsittelyä. Keijon nauru tässä ongelmapuhetilanteessa voidaan tulkita kasvoja suojelevana ja etäisyyttä aiheeseen ottavana. Puheenaiheen arkaluontoisuutta tuotetaan myös passiivin käytöllä. Terapeutit ottavat naurun vastaan ongelmapuheena eivätkä lähde nauruun mukaan. T1 tuottaa minimiresponssin ”mmm” jolla kehoitetaan Keijoa jatkamaan aiheesta.

Katkelma 2 on myös pariskunnan ensimmäisestä istunnosta. Katkelmassa nauru toimii liioittelun ja dramatisoinnin yhteydessä etäisyyttä tuottavana välineenä.

## **Katkelma 2**

Istunto 1

- 1 Raisa: niin että on. **j(h)a si(h)tten** tuotah (.) sitten tosiaan se kun se omahoitaja  
2 veti hiuksista? (.) nii sit mie olin se oli niinku just olin(.) suunnilleen (1)  
3 olinko viikkookaan ollu siellä vielä? (1) ja (.) mä (.) koko päivän. >se oli <  
4 torstai-päivä seisoin siinä ulko(.) mistä mennään sis:ään(.) MENI lääkärit  
5 ja meni hoitajat ja mulla ei ollu edes noita vaikka oli kylmä ei ollu sukkia  
6 ei ollu mit:ään ja kuk:aan ei tehny mit:ään. (1) .hhf seuraavana aamuna  
7 **m(h)ä sit(h)ten** aattelin että (.)£ että tuota (1)että täytyy jot:ain (.) ehkä  
8 niinku (1) annattaa palautetta? niin mä **sei(h)so(h)in** siihen EIKU istuin  
9 siihen niinku sen oven(.) niinku siihen(.) ((taputtaa käsillä kahdesti)) eteen  
10 enhän mä päässy ulos ku ei av:aimia ollu. [.hhh niin tuota.hhh  
11 T2: [mmmm  
12 Raisa: nii sitten se tuli se SS-sissi eli (.) Mussolini (1) [**hihh** ja [sit tuli ne . [y-y  
13 se on  
14 Keijo: [**mheh**  
15 T1: [**heh heh**  
16 T2: [anteeksi=  
17 Keijo: =se on ihan julkinen (-)  
18 T2: [mä tipahdin kärryillä nyt  
19 Raisa: [UK- UK- UKRAINASTA oleva lääkäri(.)  
20 T2: okei=  
21 Raisa: =ja se on kuin kuin ss-sissi  
22 T2: juu kiitoksia  
23 Raisa: **ni(h)h hihi** noniin se on semmonen vaan(.) sivuseikka(.)niin tuota  
24 **hhe|heh£** NIIN se tuli siihen ja sitten tuli nää yöhoitajat(.)  
25 Keijo: [(-)  
26 Raisa: kaks yöhoitajaa (.) ↑NIIN(.) ne rupes niinku repimään mä olin niinku ja ne  
27 vaan että rauhotu rauhotu mä istuin siinä rauhassa ja sanoin että mä haluan  
28 posian- potilasiamiehen tähän. (1) ni sit ne rupes repimään ja sitten kun  
29 ruetaan repimään niin (.) se siis täältä (1) Keravan **nuoriso(h)ri(h)ko-**  
30 **ri(h)ko(h)llisista** (.) niin enhän mie (.) niinku (.) suosiolla mee.  
31 T2: °mm°

Katkelmassa Raisa kertoo kokemuksen eräältä laitoshoitajaksoltaan. Raisan valitsema puhetyyli on teatraalinen, hän muun muassa korottaa ääntään useasti (rivit 4, 8, 19, 24,

26). Raisa nauraa kertomuksensa aikana itse useita kertoja sekä sanansisäisesti että muuten, ja kirvoittaa naurahdukset myös Keijolta ja T1:lta riveillä 14–15.

Raisan valitsema kerrontatapa ja puheenvuoron sisältö vaikuttavat olevan ristiriidassa. Raisa kertoo hoitokokemusta, jossa hän on kokenut tulleen kaltoin kohdelluksi. Raisa esimerkiksi kertoo, että hoitajat ovat käyneet häneen käsiksi repimällä hiuksista. Rankkojen kokemusten kertominen juuri naureskelevalla tyyllillä saattaa vaikuttaa yllättävältä valinnalta. Huomionarvoista on, että katkelma on peräisin pariskunnan ensimmäisestä istunnosta. Raisan valitsema kerrontatyylili heijastelee testaavaa asennetta: naurava kerrontatapa saattaa olla tunnustelua siitä, miten sairaanhoitoa kritisoiava kertomus otetaan tässä hoitosuhteessa vastaan. Puheenvuoro voi olla turvallisempaa tuoda esille vitsikkäästi, sillä vastaanotosta ei voi olla varmuutta.

Nauru toimii tässä vuorovaikutustilanteessa kasvoja suojelevana ja etäisyyttä kerrottuun ottavana nauruna. Vaikka sekä katkelmassa 1 että 2 on kyse ongelmapuheesta, edellisestä katkelmasta tämä katkelma eroaa siten, että Keijon tarinankerronnassa ei näy varsinaisia koomisia elementtejä. Raisa taas värittää kertomustaan liioittelulla (lääkäri onkin SS-sissi). Sisällöllisesti kertomukset ovat myös erilaiset: Keijon tarina hänen tekemättä jättämistään asioista kulminoituu siihen, ettei häntä kiinnosta enää oikein mikään, Raisan kertomus kaltoinkohtelusta laitoksessa taas kulminoituu Raisan vastarintaan. Raisa osoittaa siis ongelmapuheessa vahvempaa toimijuutta naurusta huolimatta.

Kuten katkelmassa 1, myös tässä katkelmassa terapeuttien vakavista minimiresponseista on luettavissa, että läsnäolijat kohtelevat Raisan tarinaa enemmän ongelmien kertomisena kuin vitsikkäänä anekdoottina, vaikka Raisan tyyli onkin dramaattinen. Keijo ja T1 kuitenkin liittyvät Raisan nauruun riveillä 14 ja 15. Kuulijoiden naurut liittynevät inkongruenssiin, joka ilmenee siinä että lääkäristä käytetään lempinimeä ”Mussolini”. T2 reagoi inkongruenssiin ilmaisemalla, että hänellä on vaikeuksia ymmärtää mistä on kyse (rivit 16 ja 18). Keijon ja T1:n nauru tässä vuorovaikutustilanteessa ei tuo viestiä yhtymisestä Raisan kevyeen tai kokemuksia vähättelevään käsittelyyn, sillä kuten Raisa itsekkin mainitsee rivillä 23, kyse on ”sivuseikasta” tarinan kannalta.

Seuraavissa neljässä esimerkissä tuotetaan etäisyyttä kerrottuun naurujen ohella myös kiertoilmaisujen avulla. Katkelmassa 3 nauru liittyy valitun kielikuvan monitulkintaisuuteen.

### **Katkelma 3**

Istunto 2

- 1 Raisa: ja sitte just niinku aattelee Keijon elämää aattelee mun elämää ja sit meidän  
2 yhteistä elämää (.).hh ni siis ku s- (.) onhan siellä valopilkkuja (.) mut siis  
3 joskus (.) men:ee siihen että mennäänkö ((nojautuu Keijoa kohti)) siihe järvelle ja  
4 £toinen t(h)oiseen suuntaan ja toinen toiseen suuntaan£ (1) et ku joskus tuntuu  
5 ihan mahottomalta tai siis mitenkä sitä jaksaa? ((pudistelee päätänsä))  
6 T2: °mmn°

Katkelmassa 3 Raisa tuo esille, että ajatellessaan pariskunnan henkilökohtaisia elämiä sekä heidän yhteistä elämäänsä, tuntuu jaksaminen toisinaan mahdottomalta. Raisa merkitsee lausumansa arkaluontoiseksi naurahtamalla ja kiertoilmaisulla: näillä keinoilla Raisa tuottaa etäisyyttä itsensä ja kerrotun välille. Raisan tuottamaa metaforaa ”järvelle menemisestä” voidaan tulkita kahdella tavalla. Metaforaa voidaan tulkita siten, että heidän tiensä tulisi erota. Vaihtoehtoinen tulkintatapa liittyy mahdolliseen itsemurhan tekotapaan. Katkelmassa nauru on sijoitettu sanan sisään (rivi 4). Naurun sijoittaminen ja hymyily on keino ilmaista sitä, että valittu kielikuva on jollain tapaa ongelmallinen. ”Toinen t(h)oiseen suuntaan ja toisen toiseen suuntaan” on lausuttu hymyillen. Raisan sananvalinnat ovat hienovaraisia ja kierteleviä, ja hymyn ja naurun sijoitukset kielivät, että juuri tämä kohta Raisan monimerkityksisessä puheenvuorossa sisältää olennaisen viestin.

Merkityksellistä on, että katkelma on vasta pariskunnan toisesta istunnosta. Kuten katkelmassa 2, Raisan ilmaisutapa toimii myös tässä esimerkissä tunnustelevana työvälineenä siitä, mistä asioista tässä terapiassa voidaan puhua. Epävarmuus vastaanotosta selittänee myös sitä, miksi etäisyyttä kerrottuun otetaan erilaisin kielellisin keinoin. Suomalaisessa kulttuurissa juuri järveen meneminen on tulkittavissa viittaukseksi itsemurhasta. Raisa ei ilmaise suoraan, että pohtiessaan heidän historiaansa hän miettii pitäisikö heidän molempien tehdä itsemurha, vaan hän ilmaisee asian

peitelysti yhdessä järvelle menemisenä. Itsemurha-ajatukset ovat tyypillisesti moraalisesti arkaluontoisia puheenaiheita, joista suoraan puhumisen koetaan olevan vaikeaa tai jopa mahdotonta. Tämän kaltaiset aiheet tuodaan usein puheenaiheeksi kiertoilmaisujen avulla.

Nauru tuo vuorovaikutustilanteeseen viestin, että vaikka aihe on vakava, kykenee Raisa suhtautumaan siihen kevyestikin. Naurun vastaanotto on tässäkin tilanteessa tyypillistä ongelmapuheen naurun vastaanottoa, sillä kukaan läsnäolija ei ota Raisan naurahdusta vastaan naurulla, vaan vakavin kasvoniilme. T2 esittää Raisan puheenvuoron jälkeen minimiresponssin ”mmm” ja nyökkäilee. Raisa vakavoituu itsekin pian naurahduksensa jälkeen, ja myös hymy haihtuu hänen äänestänsä pian. Katkelman viimeisen lauseen Raisa lausuu jo vakavoituneena (rivi 5).

Itsemurhaan viittaavaa tulkintaa tukee myös se, että samassa istunnossa alle kymmenen minuuttia Raisan katkelman jälkeen myös Keijo käyttää lähes samansisältöisen puheenvuoron:

#### **Katkelma 4**

Istunto 2

- 1 Keijo: // on (.) siis niin valtava vyyhti on näitä  
2 T2: °mn° ((nyökkäilee))  
3 T1: °mn°  
4 Keijo: ongelmia (.) ja sitten tää (.) Raisan juttu vielä tässä niin (.) päälle niin  
5 joskus niin kun tuntuu (.) synkimmillä hetkillä ʃsillai että (2) olis jossaki jo  
6 tuolla pari **metr(h)ä** mullan al[la (.) ja **oi(h)s** helpompi olla°ʃ (2) mutta (3)  
7 Raisa: [ʃ**ni(h)if** ((katsoo alaspäin))  
8 T2: ((vilkaisee T1:a)) °joo.°

Puheenvuorossaan Keijo tuo esille, että ”joskus synkimmillä hetkillä” tuntuu, että olisi helpompi olla jo mullan alla. Keijo valitsee kuolemasta puhumisen tyyliksi kiertoilmaisun. Kuten Raisa, myös Keijo tuottaa esille tuomaansa ajatukseen etäisyyttä kielikuvan lisäksi naurahtamalla ja hymyilemällä (rivit 5 ja 6). Voidaan siis tulkita, että molemmat asiakkaat tunnustelivat itsemurhateemojen esiintuontia melko lyhyen ajan sisällä hyvin samankaltaisin keinoin. Tunnustelevuus ja arkaluonteisuus näkyvät Keijon puheenvuoroissa myös lukuisina verraten pitkinä taukoina (rivit 5-6).

Kuten katkelmassa 1, myös tässä katkelmassa Keijo käyttämät sanan sisäiset naurut ja hymyt merkitsevät sananvalinnat monitulkintaisiksi. Keijon hymy alkaa kohdassa, josta kiertoilmaisuus alkaa (rivi 5: £sillai että (2) olis jossaki jo tuolla pari metr(h)iä mullan al[la (. ) °ja oi(h)s helpompi olla°£). Hymy ja naurut ilmaisevat, että juuri tämä kohta on sisällöltään Keijon puheenvuoron kannalta olennainen ja arkaluontoinen.

Terapeutit vastaanottavat naurun vakavina. Rivillä 8 T2 vilkaisee T1:a, joka ei vastaa katseeseen. Raisa vastaa Keijon puheenvuoroon naurahduksella, mikä eroaa edellisen katkelman vastaanotoista. Raisan naurun voi olettaa olevan vastaus Keijon puheenvuoroon, jossa Keijo itsekin naurahtaa. Raisan naurun merkityksiä pohtiessa on kuitenkin tarkasteltava puheenvuoron kontekstia lähemmin. Keijon puheenvuoro poikkeaa Raisan esittämästä siinä, että hän esittää puolisonsa elämän ja vaikeudet oman elämänsä vaikeuksien lisätaakkana. Edellisessä katkelmassa 3 Raisa pohjusti itsemurha-ajatustaan ”aattelee Keijon elämää aattelee mun elämää ja sit meidän yhteistä elämää”, kun Keijo taas pohjusti riveillä 1 ja 4 ajatustaan toteamalla, että ”on siis niin valtava vyyhti näitä ongelmia (. ) ja sitten tää (. ) Raisan juttu vielä tässä niin (. ) päälle”. Keijon puheenvuorossa on siis mahdollisesti mukana syytöselementti, moite Raisaa ja tämän ongelmien kuormittavuutta kohtaan. On mahdollista, että Raisan naurava vastaus ”ni(h)i” on pikemminkin vastaus tähän sisältöön Keijon puheenvuorossa. Raisan naurun voi tulkita olevan reaktio Keijon esille tuomaan ajatukseen siitä, että Raisa on se, joka on lisännyt Keijon ongelmavyyhtien painoa. Raisan nauru ilmentää mahdollisesti erimielisyyttä tai etäisyyden ottoa Keijon puheenvuoroon. Tätä tukee myös Raisan elekieli, sillä hän painaa katseensa alas naurahtaessaan. Keijon naurun sijoittaminen juuri tähän monitulkintaiseen kohtaan pehmentää myös puheenvuoron sisältämää mahdollista kritiikkiä; nauraen ja kevyesti esitetty moite vuorovaikutuksellisesti pehmeämpi keino kuin vakavasti esitetty.

Keijon puheenvuoron lopussa rivillä 6 on melko pitkä, kahden sekunnin tauko, jolla Keijo luo tilan vastaanottaville puheenvuoroille, mutta jonka aikana kukaan ei käytä puheenvuoroa. Koska kukaan ei käytä tarjottua puhetilaa, on Keijo pakotettu jatkamaan itse. Jatkettuaan sanalla ”mutta” Keijo pitää vielä uuden kolmen sekunnin mittaisen tauon (rivi 6), varaten kuitenkin konjunktiolla puhetilan itselleen. Keijo tuo seuraavassa kommentissaan spontaanisti esille toivon näkökulman, johon terapeutit tarttuvat.

Seuraavassa katkelmassa toinen terapeuteista kysyy tarkemmin Keijon mainitsemasta toivosta:

### Katkelma 5

Istunto 2

1 T2: °joo joo° (2) °et° tunnistat sen että ((kulmat koholla)) (.) että on niinku (.) että se

2 toivo on kuitenkin £siinä mukana£

3 Keijo: kyllä minä sen tunnistan. (.) mutta se [tahtoo

4 T2: [°joo t- °

5 Keijo: tahtoo vaan se (.) sen £toivon päällä nii olla semmone (.) raskas **taakk(h)a he**

6 **he£** ((elehtii kädellään)) ((T1 hymyilee))

7 T2: £°joo (.) joo (.) [joo°£

8 Keijo: [£vähän liian ((nyökkää)) raskas£ taakka

9 T2: että on paljon sellasta joka painaa (.) [alaspäin

10 Keijo: [niin

11 T2: °joo° (.) ja silti siinä (.) jotenkin (.) [näky

12 Keijo: [jass-

13 T2: siellä välissä se toivo

Katkelma ajoittuu lähes suoraan edellisen katkelman jälkeen. Tässä katkelmassa olevan naurun funktio näyttää olevan Raisaa kohtaan esitetyn kritiikin pehmentäminen. Keijo naurahtaa kuvatessaan raskasta taakkaa, joka on toivon päällä. Repliikissä esiintyy sanansisäinen nauru, ja repliikki myös päättyy nauruun. Sanan ”taakk(h)a” sisälle sijoitettu naurupartikkeli merkitsee käytetyn ilmaisun monimerkityksiseksi. Kielikuvaa raskaasta taakasta Keijo myös elävöittää elein. Keijo on juuri hetkeä aiemmin esittänyt kritiikkiä Raisaa kohtaan, kuten katkelman kaksi neljänneltä riviltä selviää: ”Raisan juttu vielä tässä niin (.) päälle”. Tässä katkelmassa ”Raisan juttu” saa kielikuvassa massan, se on ”raskas taakka” (rivi 5), ja terapeutti sanoittaa sen painavan alaspäin. Keijo hahmottaa Raisan elämää ja ongelmia asiana, joka on hänen oman ongelmavyöhtensä päällä. Nauraen sanottu ”taakka” tekee repliikistä kevyemmän.

Keskustelua on käyty hetki T2:n ja Keijon välillä, eikä Raisa ole osallistunut keskusteluun. T2 vastaa nauruun hymyllä ja normaalia puheääntä hiljaisemmilla ”joo”-repliikeillä (rivi 7). Myös T1:n kasvoilla käy nopea hymy Keijon repliikin aikana. Kukaan osallistujista ei siis liity nauruun naurulla. Minimiresponsseilla annetaan

puhujalle kehoitus jatkaa aiheesta. Keijo lopettaa nauramisen, mutta jatkaa vielä hymyillen ”vähän liian raskas” ja nyökkää vahvistaen sanomaansa (rivi 8). Repliikin viimeinen sana ”taakka” on lausuttu vakavana.

Katkelmassa 5 Keijo käyttää samaa kielikuvastoa kuin katkelmassa 4. Keijo vahvistaa terapeutin heijastavan toteamuksen siitä, että toivo on tunnistettavissa vaikeuksista huolimatta. Arkaluontoiselle puheenaiheelle tyypilliset vuorovaikutustavat näkyvät hyvin tässäkin katkelmassa. Sekä Keijo että terapeutti jatkavat kielikuvien puhumista; lisäksi molemmat käyttävät passiivia (esim. rivit 5, 9, 11), mikä häivyttää toimijuutta. Toimijuuteen viittaa kuitenkin terapeutin käyttämä muoto ”tunnistat sen” (rivi 1). Keijo vastaa vahvaa toimijuutta ilmaisevalla virkkeellä ”kyllä minä sen tunnistan”. Kun puhe siirtyy raskaaseen taakkaan, puhuvat sekä Keijo että terapeutti passiivissa. Kumpikaan ei sanoita sitä, mitä taakalla tarkalleen ottaen tarkoitetaan.

Seuraava katkelma on istunnosta 7. Katkelmaa ennen on ollut terapeuttien reflektiivinen keskustelu (tilan säästämiseksi pitkää keskustelua ei ole liitetty tähän). Terapeutit ovat ilmaisseet huolensa siitä, että istunnossa Keijo on kuvannut oloaan ”veitsen terällä” olemisena. Terapeutit totesivat, että asiasta on hyvä kysyä vielä kyseisen istunnon aikana. Terapeutit antavat puheenvuoron takaisin asiakkaille kysymällä mitä ajatuksia keskustelu herätti. Puheenvuoro annetaan siis erittelemättä molemmille asiakkaille. Raisa ottaa kädellä huiতোen puheenvuoron heti terapeuttien reflektiivisen keskustelun jälkeen. Raisa aloittaa puheenvuorolla, jossa liittyy Keijon kielikuvan huonosta olosta todelliseen kokkiveitseen, jonka Raisa on hiljattain pyytänyt Keijoa teroittamaan.

### **Katkelma 6A**

Istunto 7

- 1 Raisa: minua huolestuttaa kun se Keijo siellä veitsen terällä ku (.) . hh olikse sit  
2 toissapäivänä niin mä sanoin että: terota mun kokkiveitsi? ((silmit  
3 suurina ja kulmat koholla)) ni aattele nyt se (.) se terotti sen veitsen  
4 T2: mm  
5 Raisa: ja se on itte nyt sen veitsen terällä (1) siis [huoles- siis niinku silleen (.)  
6 siis se on nyt terävä se veitsi  
7 T2: [mm (.) fmm (.) joo£ ((vilkuilee  
8 sivulle))



Keijon naurun ja hymyilyn rivillä 9 jälkeen. Kukaan ei myöskään yhdy nauruun, vaikka muut osallistujat hymyilevätkin. Keskustelun toinen taso, jossa Raisa ottaa vastuuta Keijon tilasta, on myös sisällöllisesti vakava mistä johtuen muut osallistujat saattavat tulkita repliikin ongelmapuheeksi.

Ensimmäisenä Raisan kertomukseen reagoi Keijo nauraen. Raisan puheenvuorossa on useita kohtia, jossa kuulijoiden olisi mahdollista liittyä kerrottuun, ja näissä kohdissa terapeutit antavat minimiresponssin (rivit 4 ja 7). Vaikuttaa siltä että Raisa preferoi toisenlaista reaktiota, sillä hän jatkaa juttunsa selventämistä ”siis niinku silleen” ja kysyy, että ”ymmärrättekste mitä” (rivi 11). T2 vastaanottaa Raisan repliikin hymyillen, ja terapeutit vastaavat myöntävästi Raisan ”ymmärrättekste mitä” -kysymykseen (rivit 10–16).

Seuraava katkelmassa edellisen katkelman monitulkintainen vuorovaikutustilanne puretaan siirtymällä naurujen myötä vakavaan puheeseen.

#### **Katkelma 6B**

- 17 Keijo: [£ei (.) ei tämmösiä asioita nyt piä (.) ei ne kuulu tänne£  
18 T2: [£joo (.) joo.£  
19 Raisa: **he he he** £noni (.) asiaan£  
20 Keijo: [°mä (.) kyllä terotan(--°]  
21 T2: [joo. (.) £joo (.) mut- (.) joo£]  
22 Raisa: **he he he**  
23 T2: £joo. (.) mut tuota## tästä (.) ihan (.) haluan kysyäkin?£  
24 Raisa: £ni|(h)i£  
25 T2: [£että (.) että niinku kuinka huolissaan£ sä olet Keijosta  
26 Raisa: o: len tosi huolissaan .hh > ja sitten ku mä oon huolissaan< ittestäs just  
27 silleen että kun (.) mä tiedän että Keijolla on vaikee

Edellinen katkelma jatkuu tässä Keijon, Raisan ja T2:n repliikeillä. Katkelmassa Raisa nauraa kolmasti, joista kerran sanansisäisesti. Rivien 19 ja 22 naurujen funktio vaikuttaisi olevan puheenaiheen vaihtaminen. Raisa myös sanatasolla toteaa ”noni asiaan”, rajaten siis aiemman puheen ilmeisesti ei-asialliseksi.

Rivillä 7 katkelmassa 6A Keijo totesi, että Raisan mainitsema veitsi ei ole ainut esine, jonka hän tuolloin teroitti. Samalla Keijo arkipäiväisti Raisan kertomuksen. Rivillä 17

Keijo pyrkii myös rajaamaan aiheen terapiaistunnon ulkopuolelle. Epäselväksi jää, mistä keskustelun aiheen tasosta rajaamisessa on kyse. Rivillä 20 Keijo yrittää aloittaa keskustelua uudestaan liittyen esineiden teroittamiseen, mutta aloitus jää muiden puhujien alle eikä uutta aloitusyritystä tule. Keijo siis näyttää pysyttelevän keskustelun konkreettisella tasolla.

Terapeutit (ja Keijo) vastaavat Raisan nauruihin hymyillä, mutta T2 kysyy riveillä 23–25 Raisalta kysymyksen ”kuinka huolissaan sä olet Keijosta”. Vaikka repliikki aloitetaan hymyillen, terapeutti vakavoituu pian ja myös kysymyksen sisältö on vakava, vaikka Raisa on käsitellyt asiaa pidempään naureskellen. Toiminnallaan terapeutti kääntää asian käsittelyn vakavaksi. Raisa vastaakin kysymykseen vakavasti riveillä 26–27.

### **3.2. Nauru erimielisyyttä ja preferoimatonta jälkijäsentä ilmaisevissa puheenvuoroissa**

Seuraavissa kuudessa esimerkissä asiakkaiden nauru kietoutuu erimielisyyksien ympärille. Pariskunta on alun perin hakenut terapiasta apua muuhun kuin parisuhdeongelmiin, ja parisuhteensa he ovat maininneet voimavarana. Valitsemistamme katkelmista on kuitenkin nähtävissä jännitteisyyttä vuorovaikutuksessa ja erilaisia ristiriitoja. Useassa katkelmassa naurut ovat epäaffiliatiivisia, ja toimivat merkkinä siitä, että nauraja ei täysin jaa edellisen puhujan kantaa. Osa nauruista toimii preferoimattoman vuoron ennakoijana. Latautuneiden ja ristiriitoja sisältävien puheenaiheiden myötä kasvojen suojelu liittyy näihinkin vuorovaikutustilanteisiin olennaisesti.

#### **Katkelma 7A**

Istunto 2

- 1 Keijo: ja näytetään niin terveeltä niin terveeltä (1) niin tuota: (.) #ei siinä voi  
2 toinen ihminen [£niinku hhh£  
3 T1: [°mnn°  
4 Keijo: £s(h)e käyttäytyy£ (.) niin kun käyttäytyy se ei voi niin ku usko  
5 T2: °hmmn°

6 Keijo: et mitä siellä takana voi olla (.) et pitääkö sitte joskus tuota jos oikeen (.)  
 7 tulee kiista niin minä **£ot(h)an ha** nipun tuota niin (.) lääkärilausuntoja  
 8 ((Raisa pyöräyttää silmiä)) ja  
 9 **san(h)on- he he** isken käteen ja että lue tuosta (2) puhu sitte **he he** (.)  
 10 [**s(h)emmonenki** on tullu mieleen (.) mut tuota vähän liian [radikaali (.)]£

Katkelmassa keskustellaan terveyden käsitteestä ja pariskunnan läheisten reaktioista heidän sairauksiinsa, ja Keijo nauraa repliikeissään useita kertoja. Keijon näkemys on, että he vaikuttavat ulospäin terveiltä. Keijo naurahtaa kertoessaan, että kun ”käyttäytyy niin kun käyttäytyy” niin muut ihmiset eivät voi uskoa, ”et mitä siellä takana voi olla”. Tästä voisi tulkita, että Keijo myös ylläpitää käytöksellään ihmisten vääriä uskomuksia. Nauru liittyy kasvojen suojeluun: Keijo esittää diagnoosien ja lausuntojen paljastamisen dramaattisena vitsinä. Nauru voi myös alleviivata sitä, ettei Keijo ole valmis toteuttamaan uhkaustansa (”vähän liian radikaali”). Kertomuksen oletetun hauskuuden voidaan ajatella perustuvan inkongruenssiin, eli siihen eroon joka heidän ulkoisen käyttäytymisensä ja ”siellä takana olevan” välillä vallitsee.

Keijo jatkaa repliikillä joka alkaa kysymyksenä, mutta muuttuu väitelauseeksi: ”pitääkö sitte joskus tuota jos oikeen (.) tulee kiista niin minä **£ot(h)an** nipun tuota niin (.) lääkäriinlausuntoja ja **san(h)on- he he** isken käteen ja että lue tuosta”. Keijo tarjoaisi siis mieluummin läheisilleen auktoriteetin sanoja tilastansa kuin omia sanojansa. Hän antaa ymmärtää, että hänen läheisilleen diagnoosit ja lausunnot olisivat jollain tasolla pätevämpiä kuin hänen oma lausuntansa terveydestänsä. Repliikistä on myös nähtävissä, että Keijo korjaa sanomaansa kesken repliikin voimistamalla ilmaisuansa: ”**san(h)on- he he** isken käteen”. Repliikki ilmentääkin voimakasta toimijuutta. Toimijuutta ilmaistaan myös sillä, että Keijo itse päättää jättää asian tekemättä, koska se on liian radikaali. Toisaalta valta kuitenkin luovutetaan repliikin sisällön tasolla asiantuntijoille ja lausunnoille. Lisäksi Keijo repliikin alussa ilmaisee, että paljastuksen voisi tehdä ”jos oikeen tulee kiista”. Kiistan kontekstia ei tarkemmin avata.

Rivillä 8 Keijo pitää kahden sekunnin tauon kesken repliikkinsä: ”lue tuosta (2) puhu sitte **he he**”. Tauko voi olla keino lisätä kertomuksen kohokohdan dramaattisuutta, tai sitten Keijo saattaa odottaa muiden reagoivan kertomukseen jo tauon aikana. Kun naurua

ei synny, hän ehkä pyrkii synnyttämään sitä myös muissa nauramalla itse. Hänen äänessään kuuluu hymy repliikin loppuun asti, vaikka loppu onkin lausuttu nauramatta.

Katkelmassa 7B Keijon tarina jatkuu, ja Raisa yrittää saada puheenvuoron esittääkseen eriävän mielipiteen:

#### Katkelma 7B

- 10 Keijo: [s(h)emmonenki on tullu mieleen (.) mut tuota vähän liian [radikaali (.)]£  
11 Raisa: [he he  
12 T2: [mnn  
13 Keijo: juttu emmää semmosta mene tekemään  
14 T2: °mnn (.) mnn (.)[joo°  
15 Raisa: [.hhh  
16 Keijo: [mutta (.) mutta [ehkä  
17 Raisa: [saako [sanoo väliin  
18 Keijo: [ehkä suvussa voisin sen tehdä  
19 tuota niin (.) jos semmonen (.) pakkotilanne tulee (.)  
20 Raisa: saako san:oo [väl:ii  
21 Keijo: [nii  
22 Raisa: .hhh sie oot hiukan tuossa väärässä. (.) koska minä (.) oon (.) tämmönen  
23 kälättäjä? (.) ni esimerkiks Mäen Kerttu (.) ja Maija. (.) ne ymmärtää (.)  
24 enemmän ku luuletkaa ((kulmat koholla))

Raisa on katsellut Keijon kertomuksen aikana vakavana alaspäin ja pyöräyttännyt silmiänsä edellisen katkelman ”lääkäriinlausuntoja”-kohdassa (rivit 7-8), mutta rivillä 11 Raisa nauraa. Raisan nauru näyttää olevan vastaus Keijon nauruihin. Toisaalta Raisan elekielessä (silmien pyöräytys rivillä 8) ja puheen sisällössä on luettavissa, että naurun funktio on pohjustaa ja mahdollisesti pehmentää erimielisyyttä, jonka hän ilmaisee sanatasolla seuraavissa repliikeissään.

Keijo kertoo, ettei tule kuitenkaan toteuttamaan uhkaustaan (rivit 10 ja 13). Hetken päästä Keijo toteaa kuitenkin, että ”ehkä suvussa voisin sen tehdä” (rivi 18). Raisa aloittaa voimakkaalla sisään hengityksellä jo rivillä 15, ja yrittää useasti keskeyttää Keijon. Raisa myös sivuuttaa kommentin suvusta. Lopulta rivillä 21 Keijo myöntyy luovuttamaan puheenvuoron Raisalle sanomalla ”nii” ja vaikenemalla itse.

Raisan seuraavasta repliikistä on pääteltävissä, että hän tulkitsee Keijon aiemman kommentin liittyvän hänen läheistensä ymmärryksen puutteeseen. Tämä on nähtävissä riveiltä 23–24: ”ne ymmärtää enemmän ku luuletkaa”, johon liittyy myös voimakas kulmien kohotus. Juuri tähän Keijon ajatukseen Raisa esittää erimielisen repliikin aloittamalla ”sie oot hiukan tossa väärässä”. Seuraavassa katkelmassa Raijan ja Keijon välinen erimielisyys on voimakkaampi.

### Katkelma 8A

Istunto 7

- 1 Raisa: .hhh mut sitten (.) siis silleen että meillähän on sitten niinku Keijon  
 2 kanssa siis ihan eri käsitys siitäkin ((hieroo päätänsä)) tuli justiin tästä  
 3 kuntoutumiskesksestä ## kun mä näin sen Sailan ja tuli se reaktio ja se  
 4 viha? ((katsoo ylöspäin)) .hh niin se että (1) että ku: hh (2) s:::itä että jos  
 5 on ollu eristyksessä niinku (.) pisimmillään sen neljä päivää (.) ja sitten  
 6 kun Keijo ((nyökkää päällä Keijon suuntaan)) (.) mä sanoin et sä et voi  
 7 tietää miltä tuntuu olla siinä ((pudistaa päätä)) (.) eristyksellissä se neljä  
 8 päivää tai kaks päivää ((nyökyttelee)) mitä mä nyt siellä milloinkin oon  
 9 ollu .hhhh ni siis miltä se tuntuu?  
 10 T2: °mm°=  
 11 Raisa: =siis pitää aatella oot- oot niinku (.) ethän sä voi aatella et sä oot siinä. (.)  
 12 siis sunhan pitää olla fhirveen (.) vilkas **mielik(h)uvitus he hef** ((T1 ja T2 hymyilevät))  
 13 että sä oot niinku jossain muualla etkä tässä niinku (.) ku sehän ei oo (.) onko se  
 14 tätäkään huoneen niinku (.) se (.) koko (.) mikä on se (.) .hh eristyshuone  
 15 T2: °mm°=

Katkelmassa Raisa kertoo kokemuksestaan eristyksessä. Raisa pohjustaa kertomustansa sanomalla ”meillähän on sitten niinku Keijon kanssa siis ihan erityy siitäkin”. Keijo ei ota vielä tämän katkelman aikana itse kantaa Raisan repliikkeihin, vaan kuuntelee hiljaa. Raisa kertoo, että selvittää eristyksessä kokemukseksi on kuviteltava olevansa jossakin muualla. Raisan hymy ja nauru rivillä 12 merkitsee kohdan monitulkintaiseksi: nauraen lausuttu ”mielik(h)uvitus” tuo keskusteluun viestin siitä, että Raisan valitsema kuvaus on jollain tapaa erikoinen tai vaillinainen eristyskokemukseen nähden. Nauru toiminee myös etäisyyttä tuottavana välineenä vaikeasti kuvattavaan kokemukseen, jota Raisan mielestä ei voi tavoittaa, jos ei ole itse sitä kokenut (rivit 6 ja 7). Terapeutit vastaanottavat tämän

naurun hymyin, jotka voidaan tulkita viestiksi samanmielisyydestä ja rohkaisusta jatkamiseen. Kertomus on rakennettu käyttäen yksikön toista persoonaa subjektina lauseessa, jolle annetaan passiivinomainen sisältö. Toimijuus on siis rivien 11–14 repliikissä heikko sanatasolla. Katkelmassa 8B Raisan kertomus jatkuu:

#### Katkelma 8B

- 16 Raisa: =nii (.) se että tota hh (.) että jos sitte saat niinku (.) ku ei siellä oo ku se patja?  
17 T2: °mm° ((nyökkää))  
18 Raisa: tyyny? ja peitto? nii (.) ja sitten ruoka tul:ee (-) pit:ää olla niinku noissa#  
19 niinku ((raapii kasvojansa)) (.) mikä tää on (.) yöpaidassa  
20 T2: °mm°=  
21 Raisa: =nii tota (.) ja sitten ruoka tuodaan silleen että se ottaa tarjotuillaan  
22 lattialle (.)  
23 Raisa: ni siinäkin sit (.) et sä niinku voi aatella silleen että onko tässä niinku  
24 jot:ain inhimillistä (.) vaan sun pitää ajatella et sä oot retkellä metsässä ja  
25 (.) hoitajatäti tai setä tuo sulle (.) .hh ruokaa (.) joka (.) aika us:ein oli  
26 kylmää (.) tai kahviki (.) kylmää. (1) niin (.) siis silleen et (.) sä et voi  
27 niinku (.) vaikka kuinka kuvittelisit (.) ni sä et voi tietää miltä se tuntuu jos  
28 et sä oo ite ollu siinä (1) vai mitä ((katsoo Keijoa))  
29 Keijo: mä oon edelleen siinä [mielessä kyllä mää  
30 Raisa: [fno sano (.) sano vaan **he hef**  
31 Keijo: mää pystyn kyllä kuvittelemaan minkälaista se on (.) niinku  
32 mielikuvituksella  
33 Raisa: nii:  
34 Keijo: vaikka en oo kokenu sitä  
35 Raisa: mm  
36 Keijo: mulla on se kyky kyllä (1)  
37 Raisa: mm (.)

Katkelmassa 8A Raisa pohjusti kertomustaan tuomalla ilmi, että hänellä ja Keijolla on kohta kerrottavasta asiasta eri käsitys. Raisa kuvailee eristyskokemuksiaan hyvin värikkäasti, ja rivillä 28 antaa lopulta Keijolle tilan esittää oman mielipiteensä asiasta kysymyksellä ”vai mitä”. On ilmeistä, että erimielisyydestä on puhuttu pariskunnan välillä ennenkin: tämä käy ilmi Raisan aloituskommentista sekä Keijon vastauksesta

rivillä 29 ”mä oon edelleen siinä mielessä”. Raisan puheenvuoro rakentuu siten, että hän ikään kuin kehittää ansan Keijolle, johon Keijo myös ikään kuin on pakotettu astumaan. Vaikuttaa siltä, että Raisan preferoima vastaus on se minkä Keijo esittääkin, eli että hän pystyy mielikuvituksen avulla tietämään miltä tuntuu olla eristyksessä – näkemys, jota vastaan Raisa on jo itse asettunut voimakkaasti riveillä 27–28: ”sä et voi tietää miltä se tuntuu jos et sä oo ite ollu siinä” ja aiemmin katkelman 8A riveillä 1-2 ja 6-7.

Raisan nauru ajoittuu päällekkäispuhuntaan Keijon rivin 29 repliikin kanssa, jossa hän kehottaa Keijoa puhumaan vaikka Keijo on jo puhumassa. Raisa varmistaa vielä erillisellä kehotuksella Keijon tuovan terapeuteille esiin erimielisyyden, joka pariskunnan välillä vallitsee. Keijo ei tarvitsisi enää erikseen kehotusta puhumiseen, vaan nauru alleviivaa pariskunnan välistä erimielisyyttä. Raisan naurun (rivi 30) vuorovaikutuksellinen funktio ei ole kutsu Keijolle käsitellä asiaa kevyesti. Nauru ei ole myöskään yhteisymmärrystä tavoitteleva, sillä puheenvuoron rakentumisesta selviää, että siinä rakennetaan vastakkainasettelua Raisan ja Keijon näkemysten välille. Raisan nauru on epäaffiliatiivinen ja vahvistaa Raisan jo mainitsemaa kantaa siitä, että hän ei jaa Keijon arviota asiasta. Naurun osoite ei tosin ole yksiselitteinen; kehotus ”no sano vaan” on osoitettu Keijolle, mutta laajempi vuorovaikutuksellinen kehys kattaa kaikki läsnäolijat. Raisa kehottaa Keijoa jatkamaan nimenomaan siksi, että terapeutit kuulisivat, mitä Keijo Raisalle vastaa.

Raisa kuitenkin vastaa Keijon toteamukseen minimiresponseilla ”nii” ja ”mm”, jotka yleensä tulkitaan myöntymisen merkiksi. Raisan minimiresponssit eivät kuitenkaan liene siinä mielessä myöntäviä vastauksia, että hän hyväksyisi Keijon esittämän mielipiteen; pikemminkin Raisa sinetöi sillä sen, minkä hän on tarinan asettelullaan tuonut terapiatilanteessa esille. Raisa näyttää, että tässäkin asiassa pariskunnan välillä on erimielisyys (katkelma 8A, rivi 2: ” siis ihan eri käsitys siitäkin”).

Myös katkelmassa 9 Raisan nauru on osa erimielisyyttä ilmaisevaa puheenvuoroa: tässä esimerkissä naurun funktiona on preferoimattoman puheenvuoron ennakointi.

### **Katkelma 9**

Istunto 7

- 1 Keijo:           mua (.) raivostutti se juhannuksen turha reissu niin paljon että (1) et kun  
2                   se lääkäri sano että hoitolaitoksessa ei oo tilaa tuota niin mä aattelin jälestä

3 päin että (.) ois pitäny hypätä siitä tuoilta ja syöksyä vaan ulos tuota ja  
4 lähtee >itestään< ajamaan kotio ja huutaa ovelta että (.) kyllä varmasti  
5 hoitolaitoksessa on tilaa et mä näin [(-) meni itestään että hoitakaa tää  
6 homma

7 Raisa: [fhe hef

8 Raisa: mmm?

9 Keijo: oli (.) kadutti jälestä päin että en tehny sitä

10 Raisa: mutta tuohon ((osoittaa sormella)) sitten taas tullaan siihen (.) että (.)  
11 Keijo ois päässy pälkähästä (.) mutta mikä olis [ollu mun tilanne

12 Keijo: [eiku se ois ollu mulle (.)  
13 muuten vaan niin [näpätys

14 Raisa: [niin niin mutta siis kuka siitä näpätuksesta ois kärsiny  
15 (.) se on ihan sama se kakstuhattakuus valitus asianajajalta (.) siis (.) ei  
16 kannattais tehdä valitusta silleen et jos sä oot niinku vielä siellä (.) niitten  
17 hoitajien armoilla ((heiluttaa kättä)) (3) koska siis silleen

18 Keijo: siinä meni vaan sitten (2) yli kaks viikkoo ihan (.) hukkaan.

19 Raisa: niin? ((pyöräyttää silmiä))

20 Keijo: ihan turhaa kärsimystä ja (.)

Katkelma on esimerkki konfliktista, joka liittyy pariskunnan osapuolien erilaisiin suhtautumistapoihin. Ristiriita asiakkaiden välillä ilmenee ensiksi juuri Raisan naurussa, ja avautuu tarkemmin sitä seuraavissa puheenvuoroissa. Keijo kertoo juttua tavanomaiseen terapiakeskustelun aikaiseen puhetyyliinsä nähden poikkeuksellisen teatraalisesti (esimerkiksi vahvat kielikuvat rivillä 3: ”ois pitäny hypätä tuoilta ja syöksyä vaan ulos”). Raisan nauru ei kuitenkaan vaikuttaisi liittyvän siihen että hän pitäisi kerrottua hauskana; pikemminkin hän merkitsee sillä tulossa olevaa erimielisyyttä. Nauru ennakoi sitä, että Raisan kommentti on preferenssijäsennyksen mukaisesti preferoimaton takajäsen Keijon kommenttiin. Naurunsa jälkeen Raisa kuitenkin ensin sanoo ”mmm” nousevalla intonaatiolla ja näin ikään kuin kehottaa Keijoa jatkamaan kertomustaan. Keijo tuottaakin vielä repliikin, jossa ilmaisee että häntä jälkeinpäin kadutti, ettei hän toiminut näin dramaattisesti. Seuraavan puheenvuoronsa Raisa aloittaa kuitenkin sanalla ”mutta” ja käyttää voimakasta elekieltä, sormella osoittamista. Näin Raisa vahvistaa repliikkinsä preferoimatonta sisältöä. Keijo saattaa tilanteessa odottaa samanmielistä tukea omalle tarinalleen, mutta Raisa sen sijaan antaa kritiikkiä.

Raisan nauru on mahdollista tulkita olevan väline pehmentää tulossa olevaa preferoimatonta vuoroa: näin Raisa esittäisi ensin liittyvänsä Keijon teatraalisesti esittämään tarinaan, ja vasta sitten toisi esille erimielisyyden. Raisan nauru kuitenkin rikkoo Keijon puheenvuoroa ja on siten tulkittavissa myös epäaffiliatiiviseksi nauruksi. Tätä tulkintaa tukee myös naurun vastaanotto joka on kaikkien kuulijoiden osalta vakava, sekä Raisan seuraavien puheenvuorojen erimielisyyttä korostava sisältö.

Vuorovaikutuksessa tapahtuu ikään kuin asennonvaihdos Raisan naurun jälkeen: Keijon teatraalisesti ja vauhdikkaasti kertoma tarina saa käänteeseen, jossa Keijon idea hoitohenkilökunnan näpäyttämistä näyttäytyykin Raisan näkökulmasta vahingoittavalta. Puheen arkaluontoiseksi kääntyminen näkyy paitsi Raisan nauruna, myös siinä, että riveillä 17 ja 18 on usean sekunnin mittaisia hiljaisuuksia.

Kommentti ”taas tullaan siihen että Keijo ois päässyt pälkähästä” antaa viitteen siitä, että Raisan mukaan se, että Keijo ”pääsee pälkähästä” on tapahtunut ennenkin. Lisäksi toteamalla ”mutta mikä olis ollu mun tilanne” Raisa ilmaisee, että Keijo on asettanut oman etunsa ja hänen etunsa vastakkain. Raisa käyttää yksikön toista persoonaa subjektina lauseessaan passiivisisältöisessä lauseessaan ”jos sä oot niinku vielä siellä niitten hoitajien armoilla”, vaikka puhuu itsestään ja omista kokemuksistaan.

Raisan edelleen passiivisisältöinen repliikki ”ei kannattais tehdä valitusta silleen et jos sä oot niinku vielä siellä (.) niitten hoitajien armoilla” on tulkittavissa moitteeksi Keijon käytöstä kohtaan. Raisan kommentin jälkeen on pitkä, kolmen sekunnin tauko. Tauon aikana olisi luontevaa, että toinen puhuja ottaisi puheenvuoron. Koska Keijo ei käytä tilaa vastaamiseen, jatkaa Raisa selventävällä aloituksella ”koska siis silleen”, jolloin Keijo alkaakin tuottaa lisäselitystä. Keijo hakee sanoja suhteellisen pitkään, kahden sekunnin ajan kesken repliikkinsä. Lisäksi Keijo ei vastaa samassa aktiivimuodossa jossa kertoi tarinan, vaan käyttää passiivista: ”siinä meni vaan sitten yli kaks viikkoo hukkaan”.

Raisa ”niin?”-vastaus rivillä 19 on ristiriitainen, sillä hän pyöräyttää silmiään samanaikaisesti. ”Niin” ei ota kantaa siihen, onko Keijon lisäselitys Raisan mielestä hyväksyttävä, vaan kysymys jätetään ilmaan. Nousevalla intonaatiolla Raisa ikään kuin pyytää Keijoa jatkamaan; tosin silmien pyöräyttäminen saa kommentin vaikuttamaan pikemminkin haasteelta kuin kehotukselta.

## Katkelma 10

### Istunto 7

- 1 Keijo: ja sitten asuttiin yksin ja nyt (1) eletään yhdessä (.) tuetaan toisiamme (.)  
2 voimiemme mukaan (.) ollaan kumpikin (.) väsyneitä (.) niinku loppuun  
3 palaneita (.) mut kumminkin mennään (.) eteenpäin (.) sekin eteenpäin (.)  
4 meno osoitus y- y- yks on se että ollaan täällä? [on tänne  
5 Raisa: [se on iso eteenpäin meno  
6 Keijo: niin (.) että on tänne tultu  
7 Raisa: mmm  
8 Keijo: ja täällä jatkuu tää homma (.) >vielä< (.) on toiveita (.) että tästä olis apua  
9 ((K ja R vaihtavat katseen, R nyökkää)) (.) mutta (.) [yks (.) yks- yks-  
10 Raisa: [ON (.) älä  
11 (issikkäänkö) ON hyötyä **he hef** ((vilkaisee terapeutteja, T1 ja T2 hymyilevät))  
12 Keijo: yks päivä vaan mietin sitä että (.) ja Raisalle puhuinkin että (1) e- jonkun  
13 toisen kanssa (.) taisin puhua kanssa että (.) on:: joskus psykoterapeutin  
14 kanssa puhelimesta keskustellu aikasemmin että (.) Raisan tilanteesta että  
15 mä (.) jo (.) pari vuotta sitten (1) kyselin (.) semmosta (.) raskaan sarjan  
16 psykoterapeuttia (.) Vantaa- Espoo akselilta (2) ja (.) yks oli sitten sattu  
17 sellanen (1) täältä Vantaalta en muista nimeä mut varmaa ihan (.) ihan (.)  
18 näitä huippuja °niin° (1) hänellä oli aikaa ja hänen kanssaan keskusteltiin  
19 varmaan viistoista minuuttia (2) hän: (.) sanoi että (2) et tuota  
20 tämmösessä tapauksessa niin (.) se pitäis olla hyvin intensiivistä ja (.)  
21 tulokset alkaa näkyä vasta vähintään vuoden päästä (2) tää on mulle jäänyt  
22 siitä mieleen että (1) ei pidä liikaa alkuun hötkyillä ja odotella

Katkelman naurun funktiona on pehmentää Raisan Keijon päälle puhumaa repliikkiä. Katkelmassa Keijo ja Raisa keskustelevat tilanteensa etenemisestä. Keijo esittää terapiaan tulon yhtenä osoituksena eteenpäinmenosta (rivit 3-4). Raisa vahvistaa Keijon puhetta korjaamalla Keijon puheen päälle, että terapiaan tulo on nimenomaan ”iso” eteenpäin meno (rivi 5). Tähän näkemykseen Keijo yhtyykin vastaamalla ”niin” rivillä 6. Keijo jatkaa todeten, että ”vielä on toiveita että tästä olis apua”, jolloin Raisa nyökkää. Keijo kuitenkin jatkaa repliikkiään ”mutta yks”. Heti sanan ”mutta” jälkeen Raisa alkaa kuitenkin puhua voimakkaalla äänellä hänen päälleen korjaten Keijon konditionaalimuodon ”olis” muotoon ”ON” (rivi 10). Repliikin päätteeksi hän nauraa

terapeutteja vilkaisten. Kukaan ei yhdy nauruun, mutta terapeutit vastaanottavat naurun yhtäaikaaisesti hymyillä.

Keijo muotoilee repliikkinsä passiivissa siten, että on olemassa toiveita, että terapiasta olisi vielä hyötyä – Raisa korjaa päällekkäispuhunnalla Keijon konditionaalimuodon aktiivimuotoon ”ON hyötyä”. Repliikillä Raisa kertoo, että terapiasta on jo nyt saatavissa hyötyä. Keijo puolestaan tuo omassa repliikissään esille, että pidemmällä aikavälillä tuloksia saattaa ilmetä. Rivillä 21 Keijo ilmaisee ”raskaan sarjan psykoterapeutin” suulla, että tuloksia voi odottaa vasta vuoden terapian jälkeen. Raisa tekee eron oman ja kumppaninsa kokemuksen välille (rivit 10 ja 11), sillä Keijon passiivimuoto (rivi 8) sisältää viitteen siitä, että hän puhuu molempien puolesta.

Raisan korjausvuorosta rivillä 10 voi päätellä, että Keijon hoidon tuloksellisuutta arvioivia ajatuksia ei ole sopivaa tuoda terapiatilanteessa esille siinä valossa, jossa Keijo ne esittää. Tämän ajatuksen Raisa on myös tuonut selkeäsanaisesti esille samassa istunnossa kymmenisen minuuttia aiemmin toteamalla että ”ei kannattas tehdä valitusta silleen et jos sä oot niinku vielä siellä (.) niitten hoitajien armoilla” (Katkelmä 9, rivit 15–17). Raisalla on aiempiin hoitokokemuksiin perustuva kokemus siitä, että hoidon kritisointi vaikuttaa hoidon laatuun negatiivisella tavalla. Näin Raisan nauru ja repliikki liittyvät myös tilanteen institutionaalisuuteen.

Raisan pyrkimykset korjata Keijon kantaa voidaan tulkita myös terapiatilanteen rooliodotuksia ylläpitäväksi kasvojen suojeluksi. Hoidon tuloksellisuuden arvioinnin ajatellaan olevan arveluttavaa asiakkaiden puolelta siksi, että se voi vaikuttaa negatiivisesti hoitosuhteeseen, mutta myös siksi, että kritisoinnin kaltainen toiminta ei kuulu hyvän asiakkaan rooliin. Kritisoinnista pidättäytyminen suojelee siis yhtä lailla hyvän asiakkaan kasvoja kuin pätevän terapeutin kasvoja. Tästä näkökulmasta Raisan nauru näyttäytyy arkaluontoisen vuorovaikutustilanteen merkitsijänä, ja keinona keventää tilannetta, joka horjuttaa institutionaalisen tilanteen vakautta.

### **3.3. Nauru puhetilän rajaamisen yhteydessä**

Seuraavissa kolmessa katkelmassa nauru esiintyy osana puhetilän rajaamispyrkimyksiä, jotka liittyvät vallan käyttöön. Rajaamispyrkimykset korostuvat tilanteissa, joissa on enemmän kuin kaksi osanottajaa ja joissa jo lähtökohtaisesti kysymys seuraavasta puhujasta ja puheenaiheesta on enemmän avoinna. Jo katkelmassa 10 oli nähtävissä rajaamispyrkimystä, mutta kyse oli pikemminkin esiintuodun näkökulman rajaamisesta kuin puheenaiheen itsensä tai puhujan ulosrajaamisesta. Seuraavissa katkelmissa vallankäyttö liittyy puheenaiheiden ja puhujien rajaamiseen.

Tämän osion esimerkeissä terapiatilanteen institutionaalisuus tulee näkyväksi erityisellä tavalla. Katkelmissa Raisa venyttää perinteisiä psykoterapiakontekstin rooli-odotuksia rajoittamalla toisen asiakkaan puhetilaa; samalla Raisa pyrkii tekemään tilaa terapeuttien puheenvuoroille. Nauru näyttää näissä tilanteissa olevan keino saada kontrollointipyrkimykset näyttämään sosiaalisesti suotavammilta, sekä suojaavan kaikkien osallistujien kasvoja arkaluontoisessa tilanteessa, joissa institutionaalisten roolien neuvottelut tulevat peiteltyä esille vuorottelujäsennyksissä. Naurulla myös ennakoiden pyritään minimoimaan vastaanottajien mahdollinen kritiikki vallankäyttöpyrkimyksiä kohtaan.

Katkelmassa 11 on epäselvyyttä puheenvuoroista sekä puheenaiheista. Vuorovaikutustilanteessa on käynnissä siirtymävaihe Raisan puheenvuoron jälkeen; päällekkäisistä puheenvuoroista näkyy, että osallistujille on epäselvää, kenelle on tehty tilaa käyttää vastaava puheenvuoro ja kenelle tilaa ei ole. Ongelmallista vuorovaikutustilannetta keventää Raisan nauru rivillä 10:

### **Katkelma 11**

istunto 1

- 1 Raisa: NII? ja sitten kato kun tulee Turun aj- miten voi tulla niinku nyt vielä  
2 Turun ajoista no ei sen takii kun niitä ei oo käyty läpi  
3 T1: [mm  
4 T2: [mm joo .hhh ((terapeutit kääntyvät katsomaan toisiaan, T1 heilauttaa  
5 kättä sivulle))  
6 Keijo: oisko se Jyväskylän juttu hyvä kertoo(.) ((Raisa ja Keijo vaihtavat  
7 katseen)) [se (-)  
8 Raisa: [e-ei(.) £nyt kato ((heiluttaa kättään ilmassa kohti Keijoa katsoen  
9 samalla terapeutteja. T1 ja T2 hymyilevät)) [meille tulee liikaa(.) liikaa

10 [juttua **hehh** ((läpsäyttää Keijon tuolilla nojaavaa kättä))  
 11 T2: [joo  
 12 T2: [joo  
 13 Keijo: [nii mut se ois  
 14 T1: [mitä:: onks sulla  
 15 T2: joo mulla oli mielessä (.) tähän kysymys että mitä että (.) kun (.) kun nyt  
 16 kerroit näistä kokemuksista (.)  
 17 Raisa: mm?=  
 18 T2: =kuulostaa tosi (.) tosi rankoilta [nääh kokemukset mitä sä-sinulla on ollut  
 19 niin miltä se tuntu kun sä puhuit niistä tässä  
 20 Raisa: [mmm?

Raisan puheenvuoron päätyttyä (rivi 2) T2 vetää henkeä aloittaakseen puheenvuoron (rivi 4). T1 noteeraa tämän ja kääntyy katsomaan T2:a. Keijo ei kuitenkaan huomioi T2:n pyrkimystä vaan aloittaa itse uuden puheenaiheen: ”oisko se Jyväskylän juttu hyvä kertoo”. Raisa alkaa pian puhua Keijon päälle (rivi 8). Hän aloittaa repliikkensä vakavana, mutta alkaa pian hymyillä. Raisan nauru rivillä 10 toimii puheenvuoron päättämisen merkinä; Raisa ei kuitenkaan lopeta omaa puheenvuoroaan, vaan pyrkii rajoittamaan myös Keijon puhetilaa, ja samalla läpsäyttää Keijoa kädelle. Raisan tavoitteena näyttäisi olevan puhutilan siirtäminen Keijolta terapeuteille. Raisan nauru saa rajoittamispyrkimykset näyttämään sosiaalisesti suotavammilta; leikillisesti ja kevyesti esitetty kontrolli on pehmeämpi vuorovaikutusteko kuin vakavasti esitetty.

Nauru toimii myös kasvoja suojelevana elementtinä. Nauru pehmentää tilannetta, jossa kaikkien vuorovaikutukseen osallistuvien roolit ovat hetkellisesti neuvottelun alla. Raisan asema puheenvuoroja kontrolloivana toimijana venyttää perinteistä asiakkaan institutionaalista roolia, joka ei sisällä puheenvuorojen jakamista monenkeskisessä terapiatilanteessa.

Keijon puheen rajoittaminen ja kädelle läpsäisy (rivi 10) alentavat Keijon toimijuutta. Raisan valitsema me-muoto (rivi 9) jakaa kuitenkin vastuuta tilanotosta asiakkaiden kesken, ja on vähemmän syyttävää kuin yksikön toisen muodon käyttäminen olisi. Myös tällä tavoin Raisan pyrkimys rajoittaa Keijon puhetta saadaan vaikuttamaan sosiaalisesti suotavammalta. Samassa puheenvuorossa Raisa tuo vuorovaikutustilanteeseen viestin siitä, että asiakkaiden puheen tulisi väistää terapeuttien puheenvuoroa (rivit 9-10: ”meille

tulee liikaa (.) liikaa juttua hehhef”). Viestiä tehostaa Raisan käden heilutus (rivit 8-9) ja katsekontakti terapeutteihin. Näin Raisan naurava puheenvuoro suojelee myös terapeuttien rooli-odotusten mukaisia kasvoja.

Terapeutit eivät kommentoi Raisan pyrkimystä hallita puhetilaa, vaan T1 siirtää puheenvuoron T2:lle kysymällä ”mitä:: onks sulla” (rivi 14). Puheenvuoro ajoittuu päällekkäin Keijon repliikin kanssa, jossa Keijo pyrkii vielä perustelemaan (”nii mut se ois”) puhetilaa tarpeen kertomukselle Raisan rajoittavista eleistä huolimatta. Keijo kuitenkin jättää virkkeensä kesken eikä yritä enää aloittaa uudelleen aiheesta vaan antaa puhetilaa T2:lle ja siirtyy kuuntelijan rooliin.

Myös katkelmassa 12 Raisa rajoittaa Keijon puhetilaa. Tässä katkelmassa nauru saa myös ivaavia sävyjä:

## Katkelma 12

Istunto 2

- 1 Keijo: täytyy olla [(-)]  
2 Raisa: [jätä tää tähän ((osoittaa kädellä puheensa Keijolle)) ja sit  
3 mennään(.) ((kohottaa kulmia)) jooko s- (.) jookos  
4 Keijo: on tässä vielä viis minuuttia [aikaa  
5 Raisa: [fv(h)iis (.) ((pyöräyttää silmiä)) niin mut  
6 heiän pitää vielä keskustella ((elehtii kädellä))  
7 T2: [Ejoo (.) he hef  
8 Keijo: ai niin se::: (.) [he he mä en huomannu anteeks]  
9 Raisa: [ai ni(h)in he he  
10 T2: [joo (.) tässä on he he tässä on tullu tosi[aa] paljon (.)  
11 paljon asiaa ja(.) ja tuota  
12 Raisa: [fei mit(h)äänf  
13 Raisa: fjälleen kerranf ((rypistää kasvojaan))

Katkelmassa Raisa katkaisee Keijon puheenvuoron, ja muistuttaa istunnon olevan loppumassa. Raisa käyttää imperatiivia ”jätä tää tähän” (rivi 2), mutta pehmentää puheenvuoroaan lisäämällä loppuun taivuttelevat ”jooko s- (.) jookos” (rivi 3). Keijon huomautukseen siitä, että aikaa on vielä jäljellä, Raisa vastaa nauraen aloitetulla ja liioitellen elehdityllä kommentilla (rivi 5) ”[fv(h)iis (.) ((pyöräyttää silmiä)) niin mut //”.

Vahtimalla ajan kulumista ja terapeuttien puhetilaa Raisa tuottaa uudenlaista asiakkaan roolia, johon voi kuulua vahva toimijuus myös puhetilän jakamisessa. Sanansisäisellä naurulla Raisa ilmaisee, että esitettyä kontrollia voidaan pitää jollakin tavalla kyseenalaisena tilanteessa. Raisan nauru pehmentää puhetilän kontrollointia.

Toisaalta Raisan naurun voi tulkita ivaavaksi. Raisa toistaa sekä riveillä 5 että 9 Keijon aiemmin repliikit nauraen ("viis" ja "ai niin"). Sanan "viis" sisälle sijoitettu nauru merkitsee sanan ongelmalliseksi: Keijon mainitsemat "vielä viis minuuttia" kutistuvat *vain* viideksi minuutiksi, kun Raisa tuo esille, että Keijon mainitsemassa ajassa terapeuttien tulisi vielä suorittaa reflektiivinen keskustelu. Raisa tietää odottaa reflektiivistä keskustelua, sillä malli menettelystä on saatu ensimmäisellä istunnolla. Raisan nauravat repliikit asettavat Keijon puheenvuoron pilkkaavaan valoon; vaikutelmaa tehostaa Raisan silmien pyöräytys rivillä 5. Nauramalla Keijon huolimattomalle ajankäytölle Raisa korostaa sitä, että Keijo ei ymmärrä väistää ja antaa puhetilaa terapeuteille. Toisaalta Raisa myös "antaa anteeksi" Keijolle rivillä 12: "[fei mit(h)ään£]".

T2 nauraa, kun Raisa on keskeyttänyt Keijon antaakseen puheenvuoron terapeuteille. T2:n nauru tuo tilanteeseen viestin siitä, että hän hyväksyy vuoron annon. Nauru pehmentää sitä, että Keijon puheenvuoro on keskeytetty ja keskeytys tulee hyväksytyksi myös terapeuttien osalta. Vuorovaikutustilanne on kaikkien osallistujien kannalta arkaluontoinen. T2:n nauru helpottaa tilanteen käsittelyä, jossa Raisa on raivannut tilan terapeuttien puhetilalle.

Viimeisessä katkelmassa Raisa keskeyttää Keijon repliikin pelkällä naurulla.

### **Katkelma 13**

Istunto 2

1 T1: joo (.) okei (.) joo kiitos

2 Keijo: yks juttu vielä mie [(-)

3 Raisa: [he he he ((katsoen alaspäin))

4 Keijo: hirveesti haluaisin sanoa tuota (2) .hhh et tuota (.) mää (.) käyn (1) psykiatrilla

5 (1) joskus psykolo:gilla (1) erikoissairaanhoidajallaki joskus (1) niin tää aika kun

6 oli vaa nelkytviis minuuttia minuuttia niin (.) mä koen sen aina (.) aivan liian

7 lyhyeksi

8 T2: mm ((nyökkäilee))

Raisan nauru rivillä 3 ajoittuu kesken Keijon puheenvuoron, ja vaikuttaa myös aiheuttavan Keijon puheen tuottamisen keskeytymisen. Tulkintaa tukee se, että rivillä 4 Keijo vahvistaa viestiänsä aloittamalla uudelleen. Katkelma on hyvin läheltä istunnon loppua, ja terapeuttien reflektiivinen keskustelu on jo käyty. Naurullaan Raisa tuo vuorovaikutustilanteeseen viestin siitä, että Keijon uuden asian aloitus (”yks juttu vielä”) on kyseenalainen siksi että Keijo ottaa puhetilaa vaikka istunto on jo lopussa. Raisan nauru toimii välimatkaa tuottavana elementtinä Raisan oman toiminnan ja Keijon toiminnan välille. Reagoimalla naurulla esimerkiksi vakavakatseisen toppuuttelun sijaan hän myös tekee tästä oletetusta asetelman rikkomisesta kevyen asian.

Raisa korjaa naurullaan tilannetta, jossa Keijo ottaa puhetilaa vielä istunnon loppuvaiheessa. Kuitenkin myös Raisan nauru on tilanottoa. Nauru voi toimia myös kasvoja suojelevana elementtinä tilanteessa, jossa asiakkaat neuvottelevat keskenään puhetilasta. Raisan naurun jälkeen Keijo vahvistaa viestiänsä: ”hirveesti haluaisin sanoa tuota”. Tätä seuraa kahden sekunnin mittainen tauko, jonka aikana kukaan ei aloita puheenvuoroa. Kaikki osanottajat siis asettuvat kuuntelijan asemaan. Keijo saa jatkaa, ja puheenvuorossaan hän tuottaa kritiikkiä juuri ajankäytöllisiä seikkoja kohtaan terveydenhoitoinstituutiossa. Katkelman jälkeen Keijo kuitenkin toteaa, että käynnissä olevan pariterapian yksilövastaanottoaikoja pidemmät istunnot ovat hyvä asia.

#### **4. POHDINTA**

Tässä tutkimuksessa tutkittiin yhden pariterapiatapauksen kolmessa istunnossa ilmenevän monitulkintaisen naurun vuorovaikutuksellisia funktioita keskustelunanalyysin keinoin.

Aineistolle esitetyt tutkimuskysymykset koskivat sitä, millaisia vuorovaikutuksellisia funktioita monitulkintaisella naurulla on ja kuinka monitulkintaisuus näissä tilanteissa rakentuu. Myös naurujen vastaanottoa tarkasteltiin. Aineistossa havaittiin monitulkintaisten naurujen funktioiden liittyvän kasvojen suojeluun, etäisyyden ottoon, erimielisyyttä ja preferoimatonta jälkijäsentä ilmaiseviin vuoroihin sekä puhetilaa

ottamisen ja antamisen kautta myös psykoterapian institutionaalisiin rooleihin. Monitulkintaisuus näissä tilanteissa rakentui muun muassa kiertoilmaisujen, ilmeiden ja eleiden, kasvoja suojelevien strategioiden, preferenssijäsennyksen ja itse naurun kautta.

Kaikki tutkimuksen analyysiesimerkit ovat osoituksia siitä, että nauru vuorovaikutuksessa on järjestäytynyt, harkittu ja neuvoteltu väline. Sama johtopäätös on tehty myös aiemmissa naurun keskusteluanalyysisissä tutkimuksissa (esim. Jefferson, 1979, 1984; Haakana, 1999, 2001, 2002; Glenn, 2003; Holt, 2010, 2011). Tämä tutkimus vahvistaa myös niitä tutkimustuloksia, joiden mukaan nauru terapiakontekstissa ei aina liity huumoriin tai allianssin muodostamiseen (Koivisto, 2011; Pomeroy, 2013).

Aineistossa asiakkaat nauroivat huomattavasti enemmän kuin terapeutit. Myös Haakanan lääkäriaineistossa asiakkaat nauroivat ammatinharjoittajia enemmän (1999, 2002), sen sijaan Peltomaan (2001) parturiaineistossa asiakkaat nauroivat vähemmän. Istunnoissa yksi ja seitsemän naisasiakas nauraa merkittävästi useammin kuin muut osanottajat, istunnossa kaksi erot ovat pienempiä. Tämä saattaa johtua siitä, että istunnossa kaksi miesasiakas puhuu suhteessa enemmän kuin kahdessa muussa istunnossa. Aineistosta tehtyjen havaintojen perusteella molemmat asiakkaat käyttävät naurua monipuolisesti, vaikka määrissä on eroa. Naisasiakas käyttää naurua huomattavasti enemmän.

Tuloksien ensimmäisessä osiossa tarkasteltiin nauruja, jotka olivat osa etäisyyttä tuottavia ja siten kasvoja suojelevia puheenvuoroja. Valitut katkelmat olivat ongelmapuhetta. Aineistossa havaittiin, että yleensä ongelmapuheen yhteydessä naurut vastaanotetaan vakavina. Myös Jefferson (1984) on tehnyt saman havainnon. Sen sijaan Jeffersonin oletus siitä, että nauru ongelmapuheen yhteydessä on osoitus puhujan kevyestä suhtautumisesta esitettyyn ongelmaan, ei pätenyt kaikkiin tämän aineiston nauruihin. Naurujen merkitykset ongelmapuheen yhteydessä ovat moninaisempia, kuten Potter ja Hepburn (2010) ovat todenneet. Tässä aineistossa nauru ongelmapuheen yhteydessä liittyi kasvojen suojeluun arkaluontoisissa vuorovaikutustilanteissa. Samaan tulokseen on päätyneet myös Haakana (1999, 2001) omassa lääkäreiden vastaanottotilanteita käsittelevässä aineistossaan. Tämän tutkielman aineistossa nauru oli myös keino tuottaa etäisyyttä itsen ja puhutun välille. Glenn (2003) on kirjoittanut naurusta etäisyyttä tuottavana ja normaaliutta ylläpitävänä välineenä. Tässä osiossa nauru

toimi myös osana testaavaa puhetyyliä, jonka avulla asiakkaat tunnustelivat millaisia puheenaiheita tilanteessa on sopiva tuoda esille. Samankaltaisen naurun funktion on havainnut myös Peltomaa (2001) parturiaineistossaan. Osiossa havaitut naurun funktiot kuten etäisyyden tuottaminen ja tunnustelevuus saattavat olla osittain päällekkäisiä ilmiöitä Bänninger-Huberin (1992) tulosten kanssa, joiden mukaan nauru ja hymy ovat keinoja itsesääteilyyn negatiivisia tunteita ilmaistaessa.

Kiertoilmauksia käyttävässä ongelmapuheessa etenkin sanan sisäiset naurut näyttivät merkitsevän puheenvuoron kannalta olennaisimmat ja monimerkityksisimmät kohdat, kuten Potter ja Hepburn (2010) omassa tutkimuksessaan ehdottavat. Myös Potterin ja Hepburnin huomio siitä, ettei naurava vastaus ongelmapuheen sisältämään nauruun yksiselitteisesti ole liittymistä asian kevyeen käsittelyyn, toistui tässä aineistossa. Naurava vastaus ongelmapuheessa esitettyyn nauruun liittyi esitetyn ongelmapuheen monimerkityksiseen sisältöön, ei niinkään haluan liittyä ongelman vähättelyyn.

Tuloksien toisessa osiossa naurujen funktiot liittyivät erimielisyyden sekä preferoimattoman puheenvuoron ilmaisemiseen. Osion katkelmat ja analyysit ovat osoitus siitä, ettei naurulla aina pyritä yhteisen jaetun tilan luomiseen ja allianssiin. Katkelmissa nauru toimi erimielisyyttä pohjustavana ja pehmentävänä välineenä. Pomerantzin (1984) ja Tainion (1998) mukaan preferoimatonta puheenvuoroa pyritään usein muokkaamaan preferoidumpaan suuntaan. Osassa katkelmia nauru toimi juuri tässä funktiossa: puhuja saattoi ensin naurun avulla osoittaa osittaista liittymistä ensimmäiseen puhujaan, ja vasta sitten esittää eriävän mielipiteen. Tässä aineistossa sekä sanan sisäinen että sanan ulkoinen nauru toimivat kritiikkiä pehmentävinä välineinä. Potter ja Hepburn (2010) ovat havainneet saman funktion sanan sisäisistä naurupartikkeleista. Kritiikin pehmentäminen on osa ehkäisevää kasvojen suojelua (Ting-Toomey, 2005). Näin ollen havaitsemamme naurun funktio linkittyy osaksi laajempaa vuorovaikutusstrategiaa.

Osassa esimerkkejä nauru toimi pikemminkin erimielisyyttä korostavana piirteenä kuin sitä pehmentävänä. Myös Glenn (2003) on todennut, että nauru voi olla myös epäaffiliatiivista ja ulossulkevaa. Tämän tutkimuksen tulokset vahvistivat tätä ajatusta. Glenn (2003) ja Pomeroy (2013) ovat tutkimuksissaan todenneet, että nauru voi olla osa preferoimatonta puheenvuoroa. Myös tässä aineistossa nauru näytti toimivan osana erimielisyyttä osoittavaa vuoroa, mutta sen lisäksi myös preferoimatonta jälkijäsentä

ennakoivana merkinä. Näissä tilanteissa nauru saattoi olla luonteeltaan joko vähintään osittaiseen liittymiseen pyrkivää, tai sitten epäaffiliatiivista. Naurusta itsestään ei siis voinut päätellä, miten puhuja tulevaa preferoimatonta vuoroa ennakoi.

Tulosten kolmannessa osiossa katkelmien naurut liittyivät puheenvuorojen antamiseen ja ottamiseen. Näiden naurujen vuorovaikutukselliset merkitykset kietoutuvat tilanteen institutionaalisuuteen. Drew'n ja Heritagen (1992) mukaan vuorovaikutustilanteiden institutionaalisuus näyttäytyykin usein vuorottelujäsennyksessä. Puhetilasta neuvoteltaessa heijastetaan samalla näkyväksi kunkin osallistujan oletettuja rooleja. Esimerkeistä käy ilmi, että institutionaalinen tilanne rajoittaa asiakkaiden ilmaisua pääasiassa heidän itsensä taholta. Näissä esimerkeissä asiakkaiden puhetilaa rajoittaa etenkin naisasiakas. Nauru toimi näissä tilanteissa arkaluontoisen vuorovaikutustilanteen keventäjänä. Samanaikaisesti nauru myös ilmaisi näiden tilanteiden arkaluontoisuuden (Haakana, 1999, 2001).

Naisasiakkaan nauru oli osa pyrkimystä rajata toisen asiakkaan puhetilaa terapeuttien puhetilaa hyväksi. Vuorovaikutustilanteessa naisasiakas otti siis aktiivisesti tilaa itselleen tehdäkseen tilaa terapeuttien vuoroille. Näin naisasiakas venyttää muun muassa Rennien (1994) ja Kurrin (2012) mainitsemia terapiatilanteen rooliodotuksia, joissa asiakas näyttäytyy passiivisena ja terapeutti aktiivisena tilanteen ohjaajana. Samanaikaisesti naisasiakas myös ylläpitää perinteisiä rooliodotuksia joiden mukaan asiantuntijapuheenvuoroille on syytä tehdä tilaa.

Osion esimerkeissä naurulla myös rikottiin puheenvuorojen sekventiaalisuutta sijoittamalla nauru kohtaan, jossa seuraavalle puheenvuorolle ei ole tehty vielä tilaa. Myös Peltomaa (2001) on omassa aineistossaan havainnut, että nauru voi rikkoa puheenvuorojen etenemistä. Naisasiakkaan nauruun liittyi myös etäisyyttä ottavaa ja epäaffiliatiivista puolta; naurun avulla naisasiakas ilmaisi, että miesasiakkaan puhetilaa käyttö on vähemmän tärkeää kuin tilan antaminen terapeuteille. Koska tilanteissa oli kyse puhetilojen rajaamisesta, liittyivät naurun merkitykset myös puheenaiheiden lopettamiseen. Holtin (2010) mukaan puhuja voi naurulla sinetöidä puheenaiheensa loppuun käsitellyksi ja vuoronsa päättyneeksi; tässä osiossa nauru toimi myös pyrkimyksenä päättää toisen henkilön puheenvuoro.

Aiempaa keskustelunanalyttistä naurun tutkimusta psykoterapiakontekstissa on tehty hyvin vähän. Tehdyt tutkimukset (Koivisto, 2011; Pomeroy, 2013) ovat keskittyneet lähinnä terapeuttien nauruun. Tämä tutkimus keskittyi asiakkaiden nauruun, ja siten täydentää tutkimuksessa olevaa aukkoa. Useat tutkimuksen tulokset vahvistavat aiempia sekä luonnollisiin että erilaisiin institutionaalisiin keskusteluihin perustuvia tutkimustuloksia naurusta, kuten yllä on eritelty. Tutkimus laajentaa näitä tuloksia toteamalla, että myös monenvälisessä terapiatilanteessa nauru on organisoitu ja monipuolinen väline.

Tämä tutkimus laajentaa myös tietoa siitä, miten nauru kietoutuu preferoimattomien puheenvuorojen muotoiluun. Glenn (2003) ja Pomeroy (2013) ovat tutkimuksissaan ehdottaneet, että nauru voi olla osa preferoimatonta jälkijäsentä. Tässä tutkimuksessa tätä tulosta tarkennettiin havainnolla, että puhujan nauru voi *ennakoida* tulossa olevaa preferoimatonta vuoroa. Uusi tulos on myös se, että tämä preferoimatonta vuoroa ennakoiva nauru voi luonteeltaan olla joko ainakin osittain affiliatiivinen tai sitten epäaffiliatiivinen, kontekstista riippuen.

Tutkimuksen tulokset syventävät ymmärrystä siitä, kuinka naurulla voidaan muokata puheenvuoroa. Sanan sisäisten naurujen osuutta puheaktin rakentamisessa on tutkittu aiemmin (Potter & Hepburn, 2010): tässä aineistossa sekä sanan sisäinen että ulkoinen nauru toimi osana puheaktin muokkausta. Nauru toimi usein puheenvuorolla suoritettavaa tekoa loiventavana välineenä: naurulla pehmennettiin muun muassa kritisoimista, vastuunottoa ja voimakasta toimijuutta. Toisaalta nauru toimi myös erimielisyyttä ja vastustusta korostavana seikkana. Nauru ja hymy toimivat myös monitulkintaisissa ja kiertoilmaisuja hyödyntävissä puhetilanteissa tarkoin sijoitettuina välineinä, joilla puhuja pystyi merkitsemään tarinastaan eniten merkityksiä kantavan kohdan.

Tutkimuksen avulla ymmärretään laajemmin miten monitahoisesti nauru kietoutuu kasvojen suojeluun. Erityisesti nauru etäisyyttä itsen ja vuorovaikutustilanteen välille tuottavana välineenä palveli kasvojen suojelua. Kasvojen suojelun ja naurun ovat eksplisiittisesti yhdistäneet aiemmin ainakin Haakana (1999) ja Koivisto (2001). Ilmiön tutkimuksessa lienee myös päällekkäisyyksiä ilmiöiden nimeämisessä: arkaluontoisten, preferoimattomien ja etäisyyttä tuottavien puheenvuorojen naurut voivat liittyä kasvojen suojeluun.

Tutkimus lisää myös tietoa siitä, kuinka nauru organisoidaan paripsykoterapian kaltaisessa monenvälisessä institutionaalisessa tilanteessa. Glennin (2003) aineistossa useamman kuin kahden osallistujan tilanteissa todennäköisemmin nauroi ensimmäisenä joku muu kuin puhuja itse. Tämän tutkielman aineistossa sen sijaan puhuja nauroi todennäköisemmin itse, vaikka osallistujia oli neljä. Erot johtunevat siitä, että Glennin aineisto koostui pääasiassa luonnollisista puhetilanteista. Tutkielman tuloksiin vaikuttaa olennaisesti tilanteen institutionaalisuus ja siihen kytkeytyvät rooliodotukset. Kuten Haakana (1999, 2002) ja Glenn (2003) ovat ehdottaneet, instituutiota edustavien henkilöiden rooliodotukseen ei sovi nauru. Aineistossa asiakkaat nauroivat huomattavasti enemmän; tähän vaikuttaa myös se, että asiakkaat käyttivät puhetilaa moninkertaisesti terapeutteja enemmän. Asiakkaat myös käyttivät naurua osoittaakseen vuorovaikutuksellisia asentoja suhteessa toisiinsa sekä terapiatilanteeseen ja terapeutteihin. Se, että läsnä on monta ihmistä joilla kaikilla on erilainen suhde toisiinsa, vaikuttanee olennaisesti naurun käyttöön. Institutionaalisuus kietoutui erityisesti niihin nauruihin, joiden vuorovaikutuksellinen funktio oli palvella kasvojen suojelua. Naurun avulla suojeltiin sekä omia että toisen kasvoja. Tilanteissa suojeltiin myös psykoterapiatilanteeseen liittyvien roolien mukaisia kasvoja. Ilmiössä toistuu Rennien (1994) huomio siitä, että institutionaalisuus on merkittävä seikka, joka motivoi kasvoja suojelevien strategioiden käyttöä psykoterapiassa.

Tutkimus tuottaa arvokasta tietoa myös tutkittavien asiakkaiden taustojen vuoksi. Tutkittavalla pariskunnalla on pitkä sairaushistoria mielenterveyden häiriöiden saralla. Naisasiakkaalla on diagnosoitu kaksisuuntainen mielialahäiriö ja miesasiakkaalla sosiaalisten tilanteiden pelko, laaja-alainen paniikkihäiriö sekä masennus. Lisäksi naisasiakas on ollut useita kertoja hoidossa psykiatrisessa sairaalassa jo nuoruusiästä lähtien. Psykiatrisissa ja psykologisissa tutkimuksissa poissulkukriteereinä käytetään usein päällekkäisiä diagnooseja sekä häiriöiden laaja-alaisuutta.

Tämän tutkimuksen kysymyksenasettelun ulkopuolelle jää sen arvioiminen, ovatko asiakkaiden mielenterveyden häiriöt ja heidän lääkityksensä mahdollisesti vaikuttaneet naurujen organisointiin. Kuten tässä tutkimuksessa on osoitettu, aikaisempiin tutkimustuloksiin verrattuna naurun käyttö tämän tutkimuksen vuorovaikutustilanteissa on kuitenkin yhtä organisoitua ja neuvoteltua kuin muidenkin naurututkimusten

aineistoissa. Huomionarvoista on, että suuri osa aiemmasta naurun tutkimuksesta perustuu luonnollisista tilanteista kerättyyn aineistoon, joissa ihmisten vuorovaikutukseen mahdollisesti vaikuttavista lääkkeistä tai diagnooseista ei ole varmuutta.

Valitulla metodilla pystyttiin vastaamaan kattavasti aineistolle esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Keskustelunalyysin välineillä pystyttiin tavoittamaan vuorovaikutustilanteiden mikrorakenteet ja siten erittelemään naurujen funktioita mahdollisimman tarkasti. Tutkimuksessa pyrittiin mahdollisimman kattavaan monitulkintaisen naurun kuvaamiseen valitussa aineistossa. Koska kyseessä on aineistolähtöinen tapaustutkimus, ei tuloksia sellaisenaan voi siirtää muihin samankaltaisiin vuorovaikutustilanteisiin. Tutkimuksen tuottamilla havainnoilla ammatinharjoittajat voivat kuitenkin rikastaa omaa ymmärrystään terapiatilanteen vuorovaikutuksesta. Kiinnittämällä huomiota asiakkaiden nauruihin vuorovaikutuksessa voidaan erottaa muun muassa tilanteita, joissa nauraja näkee kasvojen suojelun tarpeelliseksi. Havainnoimalla nauruja voidaan siten myös huomata, mitkä tilanteet ovat arkaluontoisia. Asiakkaiden naurujen organisointi voi myös antaa vihjeitä siitä, millaisia oletuksia asiakkaalla on vuorovaikutustilanteen institutionaalisista rooleista. Erityisesti pariterapiakontekstissa naurujen havainnointi saattaa myös auttaa tunnistamaan erimielisyyksiä ja jännitteitä pariskunnan osapuolien välillä. Naurujen vastaanottojen analyysien myötä tutkimus antaa myös tietoa siitä, minkälainen vuorovaikutusteko asiakkaan nauruihin vastaaminen voi terapeutin taholta olla.

Tutkimuksen luotettavuuteen liittyy kuitenkin tiettyjä varauksia. Hepburnin ja Boldenin (2013) mukaan litterointia työvälineenä on kritisoitu niin epistemologisista kuin käytännöllisistäkin syistä. Epistemologisen kritiikin mukaan litterointi on joko niin yksityiskohtainen väline että se peittää alleen suuremmat linjat, tai sitten se sisältää jo valmiiksi tutkijan oletuksia maailmasta ja on siksi epäluotettavaa. Käytännöllisen kritiikin mukaan litteroitu teksti on vaikeaselkoista ja liian tutkijasta riippuvaista. Kritiikistä voi vetää sen johtopäätöksen, että keskustelunalyysissa on rakennettava analyttiset argumentit selkeän aineistolähtöisesti. Näin on tässäkin tutkimuksessa pyritty tekemään. Litteraatiot on tehty videoilta pelkkien ääninauhojen sijaan, mikä lisää tarkkuutta.

Naurun valikoituminen tutkimuskohteeksi osittain ennen litteraatioprosessin valmistumista on saattanut vaikuttaa siten, että naurut on litteroitu huolellisemmin kuin jotkin toiset prosodiset piirteet. Jeffersonin kehittämä tarkka transkriptiomerkitse on kuitenkin vakiintunut alan tutkimuksessa (Hepburn & Bolden, 2013) ja sitä on myös tässä tutkimuksessa pyritty noudattamaan mahdollisimman tarkasti.

Keskustelunanalyysia on kritisoitu siitä, että se tutkii liian tarkasti pieniä yksityiskohtia keskustelusta eikä sen avulla siksi voi nähdä laajoja kuvioita (Sidnell, 2013). Mikrorakenteet eivät kuitenkaan ole erillisiä vuorovaikutuksen laajemmista rakenteista, vaan ne heijastavat toisiaan. On selvää, että analyysit vaativat myös laajempien kontekstien ymmärtämistä: ketä osanottajat ovat, mikä on tilanne, mistä puhutaan ja miksi (Sidnell, 2013; Raevaara, 1996). Naurua vuorovaikutuksellisenä ilmiönä ei voi ymmärtää ilman ympäröivää kontekstia. Tämän tutkimuksen yksittäisissä analyyseissä onkin pyritty edustavasti nostamaan esiin toistuvia vuorovaikutuksellisia rakenteita, joita aineistossa on laajemmin havaittu. Analyyseissä on hyödynnetty kontekstiin ja tilanteeseen liittyviä ilmeitä ja eleitä ja selkeästi ilmaistu, mitä tietoa analyysin resurssina on hyödynnetty.

Tutkimuksen painopisteenä on ollut tutkia sitä mitä naurulla tilanteisiin tuotetaan, joten tutkimuksessa ei vastata kysymykseen siitä, miksi tilanteissa käytetään vuorovaikutuksen välineenä juuri naurua. Keskustelunanalyysillä tuotetaan havaintoja ja tutkitaan keskustelutilanteita. Menetelmällä tuotettujen havaintojen pohjalta voi tehdä jatkotutkimusta muiden metodien avulla, joilla voidaan etsiä vastauksia toisen tyyppiin kysymyksiin. Tätä tutkimusta voisi laajentaa ottamalla mukaan tuloksia autonomisen hermoston toiminnan mittauksista, joita on tehty toisessa ja seitsemännessä istunnossa. Tällöin olisi mahdollisuus yhdistää laadullista ja neurologista tutkimusta. Lisäksi jatkotutkimusten materiaalina voisi hyödyntää myös näistä istunnoista asiakkaille ja terapeuteille tehtyjä jälkihaastatteluja (engl. stimulated recall interviews).

Tutkimus osoittaa, että naurun funktioiden tarkemmalle tutkimukselle psykoterapiakontekstissa on tarvetta. Naurujen funktioita tunnistamalla voidaan havaita jo varhaisessa vaiheessa terapiaprosessia merkittäviä piirteitä asiakkaan vuorovaikutuksessa terapeutin kanssa tai asiakkaiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Koska tämä tutkimus on keskittynyt erityisesti monitulkintaisiin nauruihin, olisi

hyödyllistä kartoittaa laajemmin sekä asiakkaiden että terapeuttien naurujen funktiot terapiatilanteessa.

## LÄHTEET

Brown, P., Levinson, S. (1987) *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.

Burr, V. (2003) *Social constructionism*. London: Routledge.

Bänninger-Huber, E. (1992) Prototypical Affective Microsequences in Psychotherapeutic Interaction. *Psychotherapy Research*, 2:4, 291–306.

Cupach, W. R., Metts, S. (1994) *Facework*. Thousand Oaks. CA: Sage.

Denton, W. H., Brandon, A. R. (2011) Couple therapy in the presence of mental disorders. Teoksessa J. L. Wetchler (toim.), *Handbook of clinical issues in couple therapy*, 2. painos (s. 41–55). New York: Routledge.

Drew, P., Heritage, J. (1992) Analyzing talk at work: an introduction. Teoksessa P. Drew & J. Heritage (toim.) *Talk at work. Interaction in institutional settings*. (s. 3–65) Cambridge: Cambridge University Press.

Freud, S. (1983) *Vitsi ja sen yhteys piilotajuntaan*. (M. Rutanen, suom.) Helsinki: Love-kirjat. (Alkuperäinen teos julkaistu 1905)

Glenn, P. (2003) *Laughter in interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gurman, A. S. (2005) Marital therapies. Teoksessa A. S. Gurman & S. B. Messer (toim.) *Essential psychotherapies. Theory and practice*. 2. painos (s. 463–514). New York: The Guilford Press.

Haakana, M. (1999) *Laughing matters. A conversation analytical study of laughter in doctor-patient interaction*. Väitöskirja. Suomen kielen laitos. Helsingin Yliopisto.

Haakana, M. (2001) Laughter as a patient's resource: dealing with delicate aspects of medical interaction. *Text & Talk*, 21,1-2, 187–219.

Haakana, M. (2002) Laughter in medical interaction: From quantification to analysis, and back. *Journal of sociolinguistics*, 6, 2, 207–235.

- Haakana, M. (2010) Laughter and smiling: notes on co-occurrences. *Journal of Pragmatics*, 42, 6, 1499–1512.
- Hakulinen, A. (1996) Keskustelunalyysin profiilista ja tilasta. Teoksessa A. Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja II*. (s. 9–22) Helsinki: Hakapaino Oy.
- Hakulinen, A. (1998a) Johdanto. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskustelunalyysin perusteet*. (s. 13–17) Tampere: Vastapaino.
- Hakulinen, A. (1998b) Vuorottelujäsennys. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskustelunalyysin perusteet*. (s. 32–55) Tampere: Vastapaino.
- Hepburn, A., Bolden, G. (2013) The Conversation analytic approach to transcription. Teoksessa J. Sidnell, T. Stivers (toim.) *The Handbook of conversation analysis*. (s. 57–76) UK: Blackwell Publishing Ltd.
- Heritage, J. ja Clayman, S. (2010) *Talk in action: interactions, identities, and institutions*. West Sussex, UK: Wiley-Blackwell.
- Holt, E. (2010) The last laugh: Shared laughter and topic termination. *Journal of Pragmatics*, 42, 1513–1525.
- Holt, E. (2011) On the nature of 'laughables' : laughter as a response to overdone figurative phrases. *Pragmatics*, 21, 3, 393–410.
- Jefferson, G. (1984) On the organization of laughter in talk about troubles. Teoksessa J. M. Atkinson, J. Heritage (toim.) *Structures of social action. Studies in conversation analysis*. (s. 346–369.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Jefferson, G. (1979) A technique for inviting laughter and its subsequent acceptance declination. Teoksessa G. Psathas (toim.) *Everyday language. Studies in ethnomethodology*. New York: Irvington Publishers.  
 Saatavissa: [http://www.liso.ucsb.edu/liso\\_archives/Jefferson/Laughter1.pdf](http://www.liso.ucsb.edu/liso_archives/Jefferson/Laughter1.pdf)  
 [viitattu 11.6.2014.]
- Jefferson, G., Sacks, H., Schegloff, E. (1987) Notes on laughter in the pursuit of intimacy. Teoksessa G. Button & J.R.E. Lee (toim.) *Talk and social organisation*. (s. 152–205.) Clevedon: Multilingual Matters.
- Koivisto, E. (2011) *Nauru vuorovaikutusilmiönä kolmessa psykologisessa interventiotilanteessa*. Pro gradu -tutkielma. Psykologia. Jyväskylän yliopisto.
- Kurri, K. (2005) *The invisible moral order: agency, accountability and responsibility in therapy talk*. Väistökirja. Psykologia. Jyväskylän yliopisto.

Kurri, K. (2007) Ongelmanmäärittely asiakkaan ja terapeutin yhteistyönä. *Psykologia* 6, 412–421.

Kurri, K. (2012) Mitä psykoterapeutin on hyvä tietää keskustelun kulusta? Teoksessa S. Eronen & P. Lahti-Nuutila (toim.) *Mikä psykoterapiassa auttaa? Integratiivisen lähestymistavan perusteita.* (s. 297–316.) Helsinki: Edita.

Lahti-Nuutila, P., Eronen, S. (2012) Johdatus integratiiviseen lähestymistapaan. Teoksessa S. Eronen & P. Lahti-Nuutila (toim.) *Mikä psykoterapiassa auttaa? Integratiivisen lähestymistavan perusteita.* (s. 18–34.) Helsinki: Edita.

Levinson, S. (2013) Action formation and ascription. Teoksessa J. Sidnell, T. Stivers (toim.) *The Handbook of Conversation Analysis.* (s.103–130) UK: Blackwell Publishing Ltd.

Londen, A-M. (1998) Kahden- ja monenkeskinen keskustelu. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet.* (s. 56–74) Tampere: Vastapaino.

Marci, C., Moran, E., Orr, S. (2004) Physiologic evidence for the interpersonal role of laughter during psychotherapy. *The Journal of Nervous and Mental Disease.* 192, 10, 689–695.

Morreall, J. (1983) *Taking Laughter Seriously.* New York: SUNY Press.

Nietzsche, F. (1968) *The Will to Power.* (W. Kaufmann & R.J. Hollingdale, käänt.) New York: Vintage Books. (Alkuperäinen teos julkaistu 1901)

Overeem, S., Taal, W., Gezici, E., Lammers, G., Gert, J., Van Dijk, J. (2004) Is motor inhibition during laughter due to emotional or respiratory influences? *Psychophysiology,* 41.2.

Peltomaa, R. (2001) *Naurun paikka. Keskustelunanalyttinen tutkimus naurun merkityksestä parturin ja asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa.* Pro gradu -tutkimus. Suomen kieli. Jyväskylän yliopisto.

Peräkylä, A. (1998) Institutionaalinen keskustelu. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet.* (s. 177–203) Tampere: Vastapaino.

Pomerantz, A. (1984) Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn shapes. Teoksessa J. M. Atkinson & J. Heritage (toim.) *Structures of social action. Studies in conversation analysis.* Cambridge: Cambridge University Press.

Pomeroy, L. (2013) *A Conversation analytic study of laughter in psychotherapy.* Master's thesis. Psychology. Victoria University of Wellington, New Zealand.

- Potter, J., Hepburn, A. (2010) Putting aspiration into words: ‘Laugh particles’, managing descriptive trouble and modulating action. *Journal of Pragmatics*, 42, 6, 1543–1555.
- Raevaara, L. (1996) Kysymyksen paikka ja tulkinta. Teoksessa Hakulinen, A. (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja II*. (s. 23–46) Helsinki: Hakapaino Oy.
- Raevaara, L. (1998) Vierusparit – esimerkkinä kysymys ja vastaus. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. (s. 75–92) Tampere: Vastapaino.
- Raevaara, L., Ruusuvuori, J., Haakana, M. (2001) Institutionaalinen vuorovaikutus ja sen tutkiminen. Teoksessa J. Ruusuvuori, M. Haakana ja L. Raevaara (toim.) *Institutionaalinen vuorovaikutus. Keskustelunanalyttisiä tutkimuksia*. Helsinki: SKS.
- Seppänen, E-L. (1998a) Osallistumiskehikko. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. (s. 156–176) Tampere: Vastapaino.
- Seppänen, E-L. (1998b) Vuorovaikutus paperilla. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. (s. 18–31) Tampere: Vastapaino.
- Sidnell, J. (2013) Basic conversation analytic methods. Teoksessa J. Sidnell, T. Stivers (toim.) *The Handbook of conversation analysis*. UK: Blackwell Publishing Ltd.
- Sorjonen, M-L. (2001). *Responding in conversation. A study of response particles in Finnish*. Philadelphia, USA: John Benjamins Publishing Company.
- Stivers, T., Sidnell, J. (2013) Introduction. Teoksessa J. Sidnell, T. Stivers (toim.) *The Handbook of conversation analysis*. (s. 1–8) UK: Blackwell Publishing Ltd.
- Szameitat, D., Kreifelts, B., Alter, K., Szameitat, A., Sterr, A. jne. (2010) It is not always tickling: Distinct cerebral responses during perception of different laughter types. *NeuroImage*, 53.4, 1264–1271.
- Tainio, L. (1996) Kannanotoista arkikeskustelussa. Teoksessa A. Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja II*. (s. 81–108) Helsinki: Hakapaino Oy.
- Tainio, L. (1998) Preferenssijäsennys. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. (s. 93–110) Tampere: Vastapaino.
- Ting-Toomey, S. (2005) The matrix of face: an updated face-negotiation theory. Teoksessa W. B. Gudykunst (toim.) *Theorizing About Intercultural Communication*. (s. 71–92.) Lontoo: SAGE.
- Whalen, P. (2011) The emotional and physiological structure of laughter: A comparison of three kinds of laughs (antiphonal, duchenne, and voiced) and individual differences in the use of laughter in middle-aged and older marriages. California, Berkeley, US: ProQuest Information & Learning.

## LIITE 1.

### LITTERAATIOMERKIT

prosodisen kokonaisuuden lopussa:

- . laskeva intonaatio
- , tasainen intonaatio
- ? nouseva intonaatio

prosodisen kokonaisuuden sisällä tai alussa:

- ↑ seuraava sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
- ↓ seuraava sana lausuttu ympäristöä matalammalta
- jst painotus tai sävelkorkeuden nousu muualla kuin sanan lopussa
- [ päällekkäispuhunnan alku
- ] päällekkäispuhunnan loppu
- (.) mikrotauco
- (3) mikrotauco pidempi tauco; pituus merkitty sekunteina
- = kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta
- >joo< nopeutettu jakso
- <joo> hidastettu jakso
- e:i äänteen venytys
- °joo° ympäristöä vaimeampaa puhetta
- JOO äänen voimistaminen
- .hhh sisäänhengitys
- hhh uloshengitys
- .joo sana lausuttu sisään hengittäen
- he he naurua
- j(h)oo nauraen lausuttu sana
- £joo£ hymyillen sanottu sana tai jakso
- #joo# nariseva ääni
- @joo@ äänen laadun muutos
- jo- sana jää kesken
- t'ota vokaalin kato
- (joo) sulkujen sisällä epäselvästi kuultu jakso tai puhuja
- (-) sana, josta ei ole saatu selvää
- (--) pidempi jakso, josta ei ole saatu selvää
- ((itkee)) kaksoissulkeiden sisällä litteroijan kommentteja ja selityksiä tilanteesta